

2024, 13 (3), 1753-1786 | Araştırma Makalesi

İsmet İnönü Dönemi (1939-1950) Türkiye’de Sosyal Darwinizm ve Öjenik Politika ve Uygulamaların Değerlendirilmesi

Fatma Tombak¹

Öz

İnönü’nün Cumhurbaşkanlığı Dönemi; siyaset, dış politika, eğitim, kültür, din, laiklik, demokrasi vb. birçok konu açısından ayrıntılı bir şekilde değerlendirmeye tabi tutulmuş ve ülkemizde zengin bir literatür oluşmuştur. Ancak 20. yüzyılda Liberalizm, Sosyalizm, Sosyal Darwinizm, Faşizm ve Nasyonalizm gibi sistemler ve siyasî akımların ortaya çıktığı, geliştiği bir dönemde özellikle İkinci Dünya Savaşı ve Hitler Almanyası ile öjenizm zirve yapmıştı. II. Dünya Savaşı’nda kritik bir görevde olan İsmet İnönü’nün hızla dünya siyasetine yön veren “Sosyal Darwinizm ve Öjenizm”e bakışı, tavrı, dönemin aydın ve yazarlarının öjenik uygulamalara bakışları hakkında akademik olarak çalışma sayısı yok denecek kadar azdır. Bu çalışmada Sosyal Darwinizm ve Öjenik kavramları açıklanarak bu kavramların ortaya çıkışı, siyasî düşünce ve akımlara yansımaları anlatılacak ayrıca 20. yüzyıl siyasî tarihinde, Türkiye Cumhuriyeti üzerinde öjenizmin etkisi vurgulanacaktır. Akabinde Türkiye Cumhuriyeti’nin ikinci Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün öjenizme bakışı değerlendirilip öjenizm temelli (Faşizm, Nazizm gibi) siyasî akımlara karşı İnönü’nün tavrı ve dönemin devlet politikasının temel noktaları öjenizm üzerinden ele alınacaktır. Sonuçta İnönü dönemindeki devlet politikalarındaki ve toplumsal hayattaki uygulamalarda öjenik ve Sosyal Darwinist etki ortaya konularak bu etkinin tarihi seyri verilecektir. Böylece dönemin siyasî tarihi ve gelişmeleri daha iyi anlaşılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İsmet İnönü, Öjenizm, İkinci Dünya Savaşı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Sosyal Darwinizm.

Tombak, Fatma (2024). İsmet İnönü Dönemi (1939-1950) Türkiye’de Sosyal Darwinizm ve Öjenik Politika ve Uygulamaların Değerlendirilmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 13 (3), 1753-1786.
<https://doi.org/itobiad.1484945>

Geliş Tarihi	15.05.2024
Kabul Tarihi	26.09.2024
Yayın Tarihi	30.09.2024
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

¹ Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, AİİT Bölümü Öğretim Görevlisi, Aydın, Türkiye, fatma.tombak@adu.edu.tr , ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2439-0173>

2024, 13 (3), 1753-1786 | Research Article

Evaluation of İsmet İnönü Period (1939-1950) Social Darwinism and Eugenic Policies and Practices in Türkiye

Fatma Tombak¹

Abstract

İnönü's presidential period; politics, foreign policy, education, culture, religion, secularism, democracy, etc. It has been evaluated in detail in terms of many subjects and a rich literature has emerged in our country. However, in the 20th century, when systems and political movements such as Liberalism, Socialism, Social Darwinism, Fascism and Nationalism emerged and developed, eugenicism reached its peak, especially with the Second World War and Hitler's Germany. II. There are almost no academic studies on the view and attitude of İsmet İnönü, who played a critical role in World War II, towards "Social Darwinism and Eugenism", which rapidly shaped world politics, and the views of the intellectuals and writers of the period on eugenic practices. In this study, the concepts of Social Darwinism and Eugenics will be told by explaining their emergence, their reflection on political thought and movements and the impact of eugenics on the Republic of Türkiye in the 20th century political history will be emphasized. Subsequently, the view of the second President of the Republic of Türkiye, İsmet İnönü, on Eugenicism will be evaluated and İnönü's attitude towards eugenicist-based political movements (such as Fascism, Nazism) and the main points of the state policy of the period will be discussed through eugenicism. As a result, the eugenic and social Darwinist influence in the state policies and social life practices of the İnönü period will be revealed and the historical course of this influence will be given. Thus, the political history and developments of the period will be better understood.

Keywords: İsmet İnönü, Eugenics, World War II, History of the Republic of Türkiye, Social Darwinism.

Tombak, Fatma (2024). Evaluation of İsmet İnönü Period (1939-1950) Social Darwinism and Eugenic Policies and Practices in Türkiye, *Journal of the Human and Social Science Researches*, 13 (3), 1753-1786
<https://doi.org/itobiad.1484945>

Date of Submission	15.05.2024
Date of Acceptance	26.09.2024
Date of Publication	30.09.2024
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

¹ Aydın Adnan Menderes University, Rectorate, Department of Atatürk's Principles and Revolutions. Aydın, Türkiye, fatma.tombak@adu.edu.tr , ORCID: 0000-0003-2439-0173

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1939-1950 yılları arasındaki devlet politikasında uygulama sahasında ve aydınların (bilim adamlarının, gazetecilerin ve araştırmacıların) yazılarında "Sosyal Darwinizm" ve "Öjenizm" ne kadar yer almıştır ya da ne kadar etkili olmuştur? sorusuna odaklanan bu çalışmada, öncelikle devletin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü özelinde cevap aranmıştır. Bunun nedeni ise Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 1946'ya kadar tek parti ve 1950'ye kadar tek başına iktidar olan CHP'nin genel başkanı ve aynı zamanda devletin en yetkili kişisi olmasıdır. CHP'nin hem "Milli Şefi" hem de devlet başkanı olarak bürokrasiye ve siyasî hayata yön veren en etkili kişi olan İsmet İnönü'nün bu süre zarfındaki "Sosyal Darwinist ve Öjenik" politika ve uygulamaları üzerinde durulacaktır. Daha sonra da bu politikadaki değişimler ele alınarak analiz edilecektir.

Çalışma üç başlıkta kurgulanmıştır: İlk başlıkta dünyada ve Türkiye Cumhuriyeti öncesi var olan Osmanlı Devleti'ndeki Sosyal Darwinizm ve öjenizm kavramlarının ve düşünce sistemlerinin gelişmesi, algısı ve etkisi ele alınırken ikinci bölümde Erken Cumhuriyet Dönemi olarak adlandırılan Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatına kadar olan süreçte Türkiye'de sosyal Darwinist ve öjenik uygulamalar ile politikalar incelenecektir. Ayrıca İsmet İnönü'nün de uzun bir dönem başbakan olarak yer aldığı bu dönemin incelenmesi, İsmet İnönü Dönemi'nin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Son bölüm olan üçüncü bölümde ise İsmet İnönü Dönemi'ndeki Sosyal Darwinist ve öjenik politikalar incelenecektir. Bu son bölüm ise iki kısımda ele alınacaktır. Birinci kısım 1939-1945 yılları arasını kapsarken bu yıllar arasında ülkenin ikinci Cumhurbaşkanı olan İnönü'nün II. Dünya Savaşı sonuna kadar izlediği siyaset ve ülkedeki uygulamalar, Sosyal Darwinizm ve öjenik açıdan değerlendirilecektir. İkinci kısımda ise 1946'dan 1950'ye kadar olan süreçte, çok partili hayata geçildiği dönemde, İnönü'nün politika ve uygulamalarında Sosyal Darwinizm ve öjenik politikaların varlığı tartışılacaktır.

Erken Cumhuriyet Dönemi (1923-1939 yılları) için öjenik, Sosyal Darwinizm, Darwinizm ve ulus inşa süreci üzerine literatürde önemli çalışmalar yapılmıştır. Ancak adı geçen konular hakkında İsmet İnönü'nün özellikle Cumhurbaşkanlığı Dönemi'ni kapsayan çalışma yok denecek kadar azdır. Bu nedenle Atatürk sonrasında yeterince ele alınmayan Sosyal Darwinist ve öjenik politika ve uygulamalar hakkında literatüre katkı sağlaması, bu çalışmanın hedefidir.

Ayrıca tek başına İnönü'nün incelenmesi; çalışmanın problematiğine, odaklandığı soruya sağlıklı bir cevap vermek için yeterli olmayacaktır çünkü İnönü'yü ve politikalarını etkileyen toplumsal hayatı, toplumun o anki durumunu, basındaki gelişmeleri ve toplumun parçası olduğu dünya toplumlarının durumunu ve dış dünyadaki siyasî gelişmeleri de göz önünde bulundurmaya gerekmektedir. Bu nedenle II. Dünya Savaşı'nın iç gelişmelere ve politikalara etkisi, çok partili hayata geçişin hükümetin ve İnönü'nün politikalarına etkisi, toplumsal beklentiler, Soğuk Savaş'ın getirdiği tehditler ve tehdide karşı Batı dünyasında konumlanan Türkiye'nin ABD merkezli siyasî politikalarının iç politikaya dolayısı ile öjenik ve Sosyal Darwinist uygulamalara etkisi de çalışmada ele alınmıştır.

Çalışmanın ulaştığı sonuç ise Mustafa Kemal Atatürk'ün devletin siyasetine ve topluma hatta dünya siyasetinde dönemine yön veren bir lider olduğunu ortaya koyarken İsmet İnönü'nün dönemin ve toplumun yönlendirdiği bir lider olduğunu kanıtlayan bir çalışma olmuştur. Dönemin şartlarına göre hayatı da incelendiğinde İsmet İnönü, önce

Sosyal Darwinist, öjenik politika ve uygulamalar izlerken yaşanan II. Dünya Savaşı, ekonomik bunalım, enflasyon, toplumsal beklentiler, dış baskılar, Batı dünyasının beklentileri, Sovyet Rusya'nın tehdidi (SSCB) ve çok partili hayata geçiş; onun öjenik politikalarından kopmasını zorunlu kılmıştır.

Çalışmanın daha iyi anlaşılabilmesi için önce kavramlar ve düşünce sistemleri kısaca açıklanmış daha sonra da genelden özele (Dünyada ve Osmanlı'dan Türkiye'ye Sosyal Darwinizm ve öjenizm) ve geçmişten günümüze kronolojik bir yöntem izlenmiştir.

Sosyal Darwinizm ve Öjenik

Charles Darwin, evrimin bireyler geliştiği için değil, değiştikleri için gerçekleştiğini savunmuş ve doğal ayıklanmayı (doğal seleksiyon) canlılar dünyasının geniş çeşitliliğine neden olan yaratıcı bir güç olarak görmüştür (Callinicos, 2013, s. 161-167). Ona göre *"var olma savaşı bütün organik varlıkların büyük oranda çoğalma eğiliminde olmalarının kaçınılmaz sonucudur."* (Darwin, 1996, s. 83). Darwin'in tezine göre türler ve insan türü çok uzun süren bir evrim sürecinin ürünüdür (Ünalın, 1997, s. 15). Bu şekilde Darwin tarafından Darwincilik/Darwinizm düşüncesinin temelleri atılmıştır. Darwin'in evrim teorisi, öncelikle insanın ve diğer canlı türlerin yaratılışında ilahi bir gayenin olduğu paradigmasına karşı çıkmıştır. İnsanın ontolojik yönünü, biyolojiyi merkeze alarak açıklayan Darwin; hayatın amacının yaşamak olduğunu öne sürmüştür (Ergün, 2022). Darwin'in insan ırkı üzerine yaptığı çalışmalarda ulaştığı sonuç birçok insan ırkının tarihten silinmesi, ırkların silinmesi ve bazı ırkların varlığını sürdürmesi bir yarış gibidir ve yarış kaybedenler tükenerek yok olmuştur (Darwin, 1978, s. 258-259).

Darwincilikten etkilenerek ortaya çıkan doğal ayıklanma ile en uygun ırkların/türlerin hayatta kalması düşüncesinin toplum hayatına aktarılmasına dayanan görüş, Sosyal Darwinizm olmuştur (Marshall, 2009, s. 129-130). Sosyal Darwinizm'in muhteva olarak ortaya çıkışı oldukça tartışmalıdır. T. Hoobes'a, H. Spencer'e kadar çeşitli düşünürlerin bu düşünce sisteminin fikir babası olduğunu belirtenler bulunmaktadır (Ergün, 2022, s. 4-5). Sosyal Darwinistlerin bir kısmı dayanışmayı merkeze alırken bir kısmı toplumlar, ırklar arasında savaşı merkeze alarak bazı ırkların üstünlüğüne inanmıştır (Borlandi vd., 2011, s. 709-710). Sosyal Darwinistler; Darwin'in Malthus yorumunu, onun nüfus kuramını meşrulaştırmanın bir aracı yapmış ve onun yaşamak için mücadele doktrinini birçok hayvan türünden biri olarak kabul edilen insanlara uyarlamışlardır (Doğan, 2023, s. 63). Sosyal Darwinizm, serbest pazar ekonomisini savunan ve müdahaleci devlete karşı olan bir ideoloji olarak da tanımlanabilir. Sosyal Darwinizm, *"laissez-faire"*³ ile eş anlamlı iken devlet sosyalizmi veya kolektivizmle tamamen zıttır (Doğan, 2023, s. 63). Özetle *"Darwinizm'in sosyal argümanlarını önceleyen ve biyolojik teorileri de sosyal bilimlere uyarlamaya çalışan düşünceye Sosyal Darwinizm denmektedir."* (Ergün, 2023, s. 20). Toplumsal hayatı, ırklar için bir mücadele alanı gibi gören Sosyal Darwinizm'in bir yansıması olan öjenizm/öjenik ise, Darwin'in tezleri üzerine inşa edilmiştir. Öjeniği bilimsel yapan ise Hobsbawm'ın ifade ettiği gibi *"1900'den sonra çevrenin kalıtım üzerindeki etkilerinin kesin olarak ortadan kaldırılabilceğini ve çoğu karakterin ya da bütün karakterlerin tek bir gen tarafından belirlendiğini yani Mendel çizgisinde seçici biçimde insan üretmenin mümkün olduğunu ima eden genetik biliminin doğuşu"* (Hobsbawm, 2021, s. 275) olmuştur.

³ Birakınız yapınlar.

Öjenizm, insan eliyle seleksiyonun/seçilimin işletildiği ve belli bir ırkı güçlendirmeye çalışan yaklaşımdır. Bu yaklaşımın teorisyeni, Darwin'in de kuzeni olan F. Galton'dur (Ergün, 2022, s. 5). Ancak öjenizmin fikir babası Darwin'dir. Çünkü Darwin, toplumda dezavantajlı olan insanlara yardım etmek için uygulanan sosyal politikalara karşı çıkmış ve bu politikaların toplumlar için zararlı olduğunu savunmuştur (Ergün, 2022, s. 5). Bu düşüncesiyle öjenik düşüncenin de fikir tohumlarını ekmıştır. Çünkü sosyal Darwinizm'de öjenizme temel olan düşünce "ırklar arası mücadele"dir.

Öjenik, belirli bir halkı ırksal yönden geliştirmek amacıyla kullanılmaktadır. Bu sonuca negatif ve pozitif öjenikle ulaşılabilir (Marshall, 2009, s. 556). Burada kastedilen "pozitif öjeni" toplumun sağlığını temizlik ve güvenlik kurallarıyla sağlamaya çalışan uygulamaları kapsarken "negatif öjeni" toplumun ıslahını ve gelişmesini, insanlık dışı argümanlarla sağlamayı amaçlayan uygulamaları kapsamaktadır (Fındık, 2022, s. 16). Öjenizme göre

"toplumda farklı açılardan dezavantajlı konumda olan gruplar hızla ürer veya avantajlı gruplarla birleşme ve çoğalma meydana gelirse toplumun kendi içinde ve diğer toplumlarla arasındaki ilişkilerde başarısızlıklar meydana gelecektir. Bu şekilde de toplumda biyolojik, fizyolojik ve içtimai yozlaşma meydana gelecektir." (Ergün, 2023, s. 114)

20. yüzyıl ulus devletlerin yükseldiği bir dönem olmuştur. Bu yüzyılda gelişen öjenik, modern ulus devletlerin kendi ulusunu inşası için kullandıkları bir araç olmuştur. Bu dönem devletler tarafından sıkça başvurulan öjenik siyaset, nüfusun beden ve zihin açısından sağlıklı bireylerinin çoğaltılmasını ve sağlıksız unsurların da azaltılmasını amaçlayan bir siyaset olarak doğmuştur. Böylece insan soyunun geliştirilmesi amaçlanmıştır (Eryücel, 2022, s. 13). Bu yüzyılda I. Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkım, birçok devleti ve yönetim anlayışını değiştirmiştir. Özellikle Avrupa'da var olma savaşında ayakta kalmak isteyen devletlerin/milletlerin takip etmesi gereken siyaset olarak öjenik politikaları uyguladıkları gözlemlenmiştir.

Öjenik görüşü ilk dile getiren düşünür Darwin'in de akrabası olan Francis Galton (1822-1911) olduğu ifade edilmişti (Pearson, 1911). Galton, "Darwinizm"den yola çıkarak "Sosyal Darwinizm" in temellerini atmıştır (Eryücel, 2022, s. 59). Öjenistler, biyolojik hayatta kalma sorununu toplumsal üreme sorununa dönüştüren gerçek Darwinçiler olarak ifade edilmiştir (Ergün, 2023, s. 113).

Sosyal Darwinizm ve öjenik fikrin Almanya'da etkinlik kazanmasında Haeckel'in görüşleri etkili olmuştur. Hitler ise bu fikirleri benimseyip devlet politikası haline getirmiştir. Hitler, bilinçli bir ırk ıslahının mümkün olduğuna inanan ilk devlet adamıdır. Böylece uzun bir dönem devletin müdahalesini reddeden düşünceye sahip Sosyal Darwinizm, Hitler ile devletin topluma ve bireylere müdahale etmesine zemin hazırlayan bir düşünce sistemine dönüşmüştür (Ergün, 2023, s. 114, 115, 121 ve 137). Burada konu ile ilgili olduğu için kısaca biyopolitika kavramından da bahsedilmesi gerekmektedir. Biyopolitika genel itibarıyla 17. yüzyıldan itibaren devlet gücünün yönetim aygıtı olarak işlev görmekte, insan yaşamını ve bedenini ilgilendiren/düzenleyen tüm fiillerin bileşkesi olarak tanımlanmaktadır. Bedene hükmeden iktidar; yaşama, bireye ve dolayısıyla topluma hükmetmektedir. Bu nedenle nüfus ve toplum üzerinden yapılan politikalar biyopolitikanın (Özmkas, 2019) da konusuna girmektedir (Koç, 2018, s. 193-218). Biyopolitika ve öjenik siyaset arasında özellikle spor ve beden terbiyesi konularında ve uygulamalarında çok yakın hatta aynı yaklaşımlar söz konusudur. Çünkü her iki

düşünce sisteminde de insan bedeni üzerindeki uygulamalar ön plana çıkmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde sağlam bedenli insanlar, sağlam ırkın temelini oluşturduğu için öjenik siyasetin de hedefi olmuştur (Sağıröglü, 2020). Bu nedenle genelde biyopolitikayı ilgilendiren bu çalışma, özelden İsmet İnönü Dönemi'nin Sosyal Darwinist ve öjenik politika ve uygulamalarına odaklanmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti tarihini daha iyi anlayabilmek için Osmanlı Devleti'nin son yüzyılı iyi kritik edilmelidir. Çalışma konusu bakımından Osmanlı Dönemi incelendiğinde Osmanlı aydınlarının en çok Alman Darwinistlerin⁴ etkisinde kaldığı görülmektedir (Ergün, 2023, s. 179 vd.). Özellikle Ludwing Büchner ile Ernst Haeckel, Darwinizm'in ve Sosyal Darwinizm'in dünyadaki en önemli temsilcileri olmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısına damgasını vuran bu düşünce, başta Büchner ile Haeckel aracılığıyla olmak üzere Osmanlı aydınları üzerinde etkili olmuştur. Bu etkiyle Osmanlı'nın yaptığı savaşları, yaşadığı sıkıntıları Sosyal Darwinist düşünce sistemi ile yorumlamaya çalışmışlardır. Örneğin Balkan Savaşları gibi yaşanan son dönemdeki önemli savaşlar, ırklar arası mücadele ve Sosyal Darwinizm'in bir yansıması olarak görülmektedir. Osmanlı aydınlarından Sosyal Darwinist düşüncenin ilk önemli temsilcisi Ahmet Mithat Efendi olmuştur (Doğan, 2023, s. 137). H. Ziya Ülken'e göre Türk fikir hayatında ilk defa Ahmet Mithat Efendi ile Batı'nın felsefe problemleri üzerinde düşünölmeye başlanmıştır (Ülken, 1994, s. 115). Bu etkilene süreci sonra da devam etmiş ve Darwinizm, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ve imar yılları olan tek parti dönemine de sirayet etmiştir (Ergün, 2023, s. 186 vd.).

Öjenik kavramı Türkiye'de ilk defa Doktor Münir Mazhar (1891-1973) tarafından kullanılmıştır. Münir Mazhar, öjenik kavramını 1920 yılında Millî Eğitim Bakanlığının öğretmenler için çıkardığı Tedrisat adlı dergide "Öjenik: Irkın İslahı İlmi" başlıklı makalede kullanmıştır (Mazhar, 1912). Ancak öjenik içerikli yazılar Osmanlı Dönemi'nden itibaren yayınlanmaya başlanmıştı (Kalaycıoğulları ve Akgündüz, 2019). Türkiye'de öjenik üzerine ilk çeviri çalışması da İngiliz öjenist Karl Pearson'ın eserinden yapılmıştır. 1923 yılında Mustafa Rahmi (Balaban) tarafından Karl Pearson'ın eseri Türkçeye çevrilmiş ve "İslâh-ı Irk" adıyla yayımlanmıştır⁵.

Atatürk Dönemi'nde Sosyal Darwinizm ve Öjenik

19. ve 20. yüzyıl çok uluslu imparatorlukların son bulduğu (Almanya, Osmanlı Devleti gibi) ulus-devletler çağının açıldığı bir dönem olmuştur. Smith'in belirttiği üzere bir ulus devlet inşası 1789'dan önce benzeri görölmeyen bir süreçtir (Smith, 2013, s. 69). Nitekim Giddens'in ifade ettiği gibi modern toplumlar bir ulus-devlet sistemi içerisinde var olan devletlerdir (Giddens, 2008, s. 8). 1920'lerde ve 1930'larda tüm dünyada millî kimliğin kurgulanması ve millî birliğin muhafazası için "ırk" kilit bir kavram olarak kullanılmıştır. Nitekim ABD Başkanı W. Wilson'un "On Dört Nokta" olarak adlandırılan konuşmasında Osmanlı Devleti'nin ırklar üzerinden bölünmesi öngörülmektedir (Ürer, 2003).

⁴ Sosyal Darwinist düşüncenin vatani Almanya olmuş ve Osmanlı da dahil olmak üzere birçok ülkeye Sosyal Darwinist düşünce Alman düşünürler aracılığıyla girmiştir. Sosyal Darwinist düşünce özellikle Osmanlı aydınlarına Alman düşünürler arasındaki Büchner ve Haeckel; Fransız düşünürler arasındaki Le Bon ve Demonis aracılığı ile ulaşmıştır (Doğan, 2023, s. 286).

⁵ Dönemin yaklaşımlarını yansıması açısından önemli bir eser olan Mustafa Rahmi'nin kitabı 1923 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi, Maarif Vekaleti Neşriyatı tarafından basılmıştır. Mustafa Rahmi Balaban, İslâh-ı Irk, İstanbul 1339 (1923) Matbaa-i Amire.

Anadolu'da başlatılan İstiklal Mücadelesinde bu ilkelere dayanan politikalar belirlenmişti (28 Ocak 1920 tarihinde alınan Misâk-ı Millî kararları bunun bir örneğidir.) Hobsbawm'ın ifade ettiği gibi "ulus" kavramı devletlerin yeni vatandaşlık diniydi. Ulus kavramı bütün vatandaşları devlete bağlayan bir harç görevi görmüştü (Hobsbawm, 2021, s. 166). Bunun için kurucuları tarafından Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni kurulmuş bir devlet olarak millî kimliğin oluşturulması ve milliyetçi ideolojinin yerleştirilmesi gerekli görülmüştü. Burada dikkat çeken nokta ise yeni gelişmekte olan bilim dalları vasıtasıyla ırkın modern millî kimliği tarif edecek bilimsel araştırma birimi olarak algılanması olmuştur (Maksudyan, 2021, s. 9 vd). Avrupa'da II. Dünya Savaşı sonuna kadar hâkim olacak olan Faşizm ve Nazizm⁶ ırkçılık ve öjenik politikaların küresel biçimde yayılmasında etkili olmuştur (Çoban, 2021, s. 82). Doğu ve Güneydoğu Avrupa başta olmak üzere birçok Avrupa ülkesi yaklaşan II. Dünya Savaşı tehdidi altında ırkçılığa ve öjenığe sığınmıştı (Durgun, 2014, s. 91).

Türkiye'de öjenik özellikle 1930'lu yılların "nüfus", "sağlık", "aile", "beden terbiyesi ve spor" politikalarında uygulama alanı bulmuştur (Eryücel, 2022, s. 280-281)⁷. Biyopolitikanın ve öjenik siyasetin bir sonucu olarak 1930'lu yıllardan itibaren Türkiye'de gençlerin teşkilatlandırılması çalışmalarına önem verilmiştir. Bu uygulamalarda gençlerin beden, ruh ve zihin yapılarının güçlendirilerek yetiştirilmesi hedeflenmiş; bu amaçla gençlik örgütlerinin kurulması, gençliğin teşkilatlanması için kanuni düzenlemelere de gidilmiştir⁸. Bu alanda çıkarılan en önemli kanun, 1938 yılında çıkarılan "Beden Terbiyesi Kanunu" II. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde çıkarılmış ancak savaşın başlaması ile hedeflendiği şekli ile hayata geçirilmesi mümkün olmamıştır⁹. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise yaşanan ekonomik sıkıntılar ve hükümetin kurulan yeni dünya düzeninde yer alma çabaları, gençlik politika ve uygulamalarına yeterince önem vermemesine neden olmuştur.

İki büyük dünya savaşı arasındaki dönemde Türkiye'de yaşanan köklü siyasal ve zihinsel dönüşümde şüphesiz en büyük etki Mustafa Kemal Atatürk'ün olmuştur. Atatürk, yeni bir toplum inşasında asıl yönlendirici olmuştur (Toprak, 2022). Mustafa Kemal Atatürk, Türklere yeni bir geçmiş sunmak, kimlik ve aidiyet kazandırmak; barbar, geri, aşağı ırk olarak görülen Türk milletini 19. asır Alman milliyetçiliğinin geliştirdiği ve işlevselleştirdiği bir kavramsallaştırma olan "kültür taşıyıcısı" statüsüne yükseltmek istemişti. Mustafa Kemal Atatürk'ün inşâ etmek istediği yeni Türk kimliği için tarih, antropoloji ve arkeoloji gibi bilim dalları seferber edildiği gibi "arzulanan deliller keşfolunmuş ve bir mega milliyetçi tez yaratılmıştır". "Arayınız bulacaksınız." talimatı onun konuya bakışının ve metodolojisinin özünü yansıtmıştır. Antropolojiden bunu (Türk tarih tezini) onaylamasını, arkeolojiden gerekli bulguları elde etmesini ve antropometriden maddi ölçümler sunmasını istemişti. Mustafa Kemal, bulgularını

⁶ İki dünya savaşı arası dönemde İtalya'da Faşizmin, Almanya'da Nasyonal Sosyalizmin ve Fransa'da entegral milliyetçiliğin yükselişiyle kurumsallaşmış milliyetçiliği yeniden radikalleştirerek fanatizme doğru çekiştiren bir akım oluşmuştu (Bora, 2018, s. 216).

⁷ Nüfus, beden terbiyesi, hıfzısıhha konularında öjenik uygulama ve düşünceleri içeren kapsamlı bir çalışma Arpacı tarafından yapılmıştır (Arpacı, 2015).

⁸ Bu kapsamda çıkarılan Beden Terbiyesi Kanunu'nu biyopolitika açısından ayrıntılı bir incelemesi için bk. (Tokatlıoğlu, 2020)

⁹ Bu konuda çalışması olan Akcan, esas etkenin siyasi iktidarın meselenin üzerine ciddiyetle eğilmemesi olduğunu belirtmiştir (Akcan, 2017).

Darwinist bir bağlama yerleştirmeye gayret etmişti. Antropoloji temelli yeni Türk kimliği yaratılmasının fikir babası olmakla kalmayarak onun ete kemiğe büründürülmesini sağlayan, konu üzerinde yoğunlaşan da Atatürk'ün kendisi olmuştu (Hanoğlu, 2023, s. 530-563). Özellikle bu dönemde antropolojinin bir disiplin olarak gelişmesi, ırkçılığın yükselişiyle sıkı ilişki içerisinde ve zamansal olarak da çakişmektedir (Maksudyan, 2021, s. 19).

Atatürk'ün öjenik uygulama ve politikaları incelendiğinde taklit içermediği, özgün olduğu ve uygulamaların yeni kurulan Türk Devleti'nin iki dünya savaşı arası dönemde ulusun çıkarları ve devletinin ihtiyaçları tarafından belirlendiği anlaşılmaktadır. Diğer önemli husus bu dönemdeki Sosyal Darwinist ve öjenik politikaların, bir amacının da Batı'da Türklerle ilgili ön yargıları ortadan kaldırmak olduğudur (Eryücel, 2022, s. 26-27). Buradan doğan, savunma refleksiyle de geliştiği anlaşılan ırkî araştırmaların amaçlarından biri, dönemin Avrupası'nda yükselen ırkçı söylem ve politikalar karşısında Türklerin barbar ya da aşağı ırk değil; medeniyet kurucu bir ırk olduğunu ortaya koymaya çalışmaktı. Kafatası ölçümleri, Türk tarih tezi, arkeolojik kazılar, antropolojik çalışmalar ve kongreler yolu ile Türklerin brakisefal, beyaz Alp ırk ailesinden olduğunu bilimsel olarak kanıtlamaya yönelik çalışmalar yapılmıştı. Ayrıca geçmişte medeniyet kuran atalarının yeni kuşağı olarak tarihini ve medeniyetini Türkler keşfettikçe çağdaşlaşmanın daha kolay ve hızlı olacağı düşünülmüştü. Ancak Atatürk'ün Türk milliyetçiliği, Hitler ya da Mussolini gibi hayalci ve yayılcı olmamıştı. Örneğin Atatürk'ün her gelişmesini yakından takip ettiği ve hassas olduğu Hatay meselesi, (Atatürk'ün vefatından sonraya kalmış) insanî ve hukukî bir şekilde çözülmüştü.

Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet yılları ile birlikte tarih eğitiminde potivist tarihçilik ön plana çıkmaya başlamış, Cumhuriyet ile birlikte ulus devlet inşası sürecinde Darwinist bir tarih eğitimi hâkim olmuştur (Toprak, 2011, s. 4-9). Cumhuriyet'in kurucu lideri Mustafa Kemal Atatürk, özellikle 1930'lu yıllarda bir ulus devlet oluşturma projesini uygulamaya koymuş ve tarih-dil çalışmaları yeni Türk kimliğinin kurucu unsurları olarak tanımlamıştı. Tarih çalışmaları, bizzat Atatürk'ün inisiyatifiyle başlamış ve "Türk Tarihi Tetkik Heyeti" oluşturulmuştu. Bu heyetin ilk çalışması da 1930 yılında hızlıca hazırlanan "Türk Tarihi'nin Ana Hatları" adlı kitap olmuştu (Özdemir, 2013, s. 13). Antropolojinin bu denli önem kazandığı bir evrede tarih ders kitapları kadar diğer ortaöğrenim alanları da bu tarihsel derinlikten etkilenmişti. Ortaöğrenimde biyolojiden jeoloji hatta mantık kitaplarına kadar birçok ders kitabı evrim kuramına ayrıntılı bir biçimde yer vermişti (Toprak, 2012, s. 317 vd.).

Türkiye'de antropoloji bilimi Ari ırk tezlerine mesafeli durmuş ve Avrasya modeli üzerine kurulu bir ırk anlayışını benimseyerek Latin antropolojisinin Kıta Avrupası ile ortak zemini teşkil eden, Orta Asya göç söylemini geliştirmişti (Durgun, 2014, s. 110). Bu amaçla özünü Mustafa Kemal Atatürk'ün belirlediği Türk Tarih Kongreleri organize edilmiş ve Türk Tarih Tezi ileri sürülmüştü. Bu tarih kongrelerinde antropolojinin ulus inşâ sürecinde bir misyon edindiği görülmektedir. Özellikle İkinci Tarih kongresindeki bildirilerin birçoğu bunu yansıtmaktadır (Türk Tarih Kurumu, 2010; Kuşçi, 2021).

Türk Tarih Tezi incelendiğinde bu tez; Türk ırkının kafatasının brakisefal olduğu, Türklerin ana yurdunun Orta Asya olduğu, buradan göç eden Türklerin Anadolu ve Orta Doğu'da Sümer ve Hitit uygarlıklarını kurduğu ve Türklerin medenî uygarlık kuran bir millet olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Böylece Anadolu'nun ezeli bir Türk yurdu

olduğunu ve Türklerin uygarlık kuran bir millet olarak barbar değil, Batılılar gibi medenî bir ırk olduğunu dünyaya kabul ettirmek hedeflenmiştir. Türk vatandaşına da millî kimlik ve onurlu bir geçmiş sunulmak istenmiştir. Böylece seküler bir ulusal kimlik oluşturmaya çalışan kurucu ideoloji “Türk Tarih Tezi”nin doğruluğunu ortaya çıkarmak için arkeoloji, filoloji ve antropolojiye önem vermiştir. Bunun için Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu kurulmuş, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu kongreleri düzenlenmiş, yayınlar çıkarılmış ve Türkiye’de arkeolojik kazılar, antropolojik araştırmalar yapılmış ve yaptırılmıştır. Arkeoloji¹⁰ 1930 ve 1940’larda “*Türk tarih tezinin iddialarını bilimsel olarak destekleyecek materyali ve belgeleri ortaya çıkarmakla*” görevlendirilmiştir. Bu anlamda ilk kurulan kurum 1934 Türk Arkeoloji Enstitüsü’dür. Ayrıca Ankara’da Atatürk’ün isteği ile 1935 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kurulmuş ve bu fakülteye bağlı olarak 1937 yılında arkeoloji bölümü açılmıştır (Özdemir, 2013, s. 13-16). Böylece arkeoloji, ulus inşâ sürecinde “Türk Tarih Tezi”ni destekleyecek somut deliller üretecek bir disiplin olarak yerini almıştır. Yapılan Hitit kazıları, Hatay ili yüzey araştırmaları bunun örnekleridir. Arkeoloji, Atatürk’e tasavvurunu hayata geçirmek için antropometri benzeri somut veriler sağlamıştır. Arkeoloji özellikle Hititlerin “ecdat” haline getirilmesinde önemli katkı sunmuştur (Hanioglu, 2023, s. 569).

Afet İnan’ın doktora tezi bir anlamda Atatürk’ün geliştirdiği “Türk Tarih Tezi”nin antropometri kullanımıyla ulaştığı neticeyi ortaya koymuştur. İnan’ın ifadesi ile I. Türk Tarih Kongresi’nde sınırlı ve yetersiz belgelere, verilere, delillere dayanılarak verilen hükümler, onun tezi sayesinde antropometrik ölçüm ve istatistiklerle onaylanmıştır (Hanioglu, 2023, s. 566). İnan’ın doktora danışmanı Atatürk’ün de etkisi altında kaldığı dönemin ünlü antropoloğu E. Pittard’ın ifade ettiği gibi “*Hiçbir zaman, hiçbir devletin bu nevi bir antropoloji envanteri vücuda getirmedeği*” görülmektedir. Çünkü bu tez çalışmaları sırasında Trakya ve Anadolu’da 64.000 kişi ölçülmüş ve tetkik edilmiştir. Her birinin fişinde 38 kayıt bulunmaktadır. Bu fişlenen kayıtların toplamı 24.320.000’e ulaşmaktadır. “*Araştırmaya asıl kıymeti veren ise araştırmada yer alan kadınların sayısının çok fazla olmasıdır. Cinsiyet karşılaştırması bakımından başka hiçbir anket bu şekilde değildir*” (İnan, 2022, s. 5). 1936 yılında başlayan antropometrik ölçümlerinde İnan’a (bu yıllarda Başbakan olan) İnönü’nün de destek verdiği görülmektedir. Başbakan İnönü; Savunma, Milli Eğitim ve Sağlık bakanlıklarına çalışmaya yardımcı olmaları için talimatlar vermiştir (İnan, 2022, s. 67). İnan, doktora tezi ile 64.000 insan üzerinde yaptığı incelemeler sonucunda Türklerin çoğunun kafa yapısının brakisefal olduğunu ve Türklerin beyaz Avrupalı Alp ırkından olduğunu ortaya koymuştur (İnan, 2022, s. 121-180).

Atatürk dönemi sosyal Darwinist uygulamalar ve bu düşünce sistemiyle uyumlu çalışmalar verildikten sonra öjenik uygulamalara bakıldığında yeni kurulan Türk devletinin ihtiyaç ve sorunları ile uyumlu öjenik politikalar takip edildiği görülmektedir. Burada en önemli husus ülkenin savaşıardan, salgınlardan dolayı azalan nüfusuydu. Kuruluştan sonra yönetimi öjenik siyasete zorlayıcı önemli sebepler arasında, nüfusun az olması birinci nedeni oluşturmuştur. Cumhuriyet kurulduğunda büyük bir nüfus sorunuyla karşı karşıya kalınmıştı. Bu nedenle güçlü ve sağlıklı nesillere ihtiyaç vardı (Toprak, 2022, s. 334). Böylece öjenik siyaset ve uygulamalar nüfus politikalarında da kendini göstermiştir çünkü homojen bir toplum/millet/ırk yaratma hedefi öjenik siyasetin

¹⁰ Türkiye’de arkeolojinin gelişiminde Alman ekolü belirleyici olmuştur 1923 -1945 dönemi arkeolojisi pragmatik bir yeni ulus devletin inşa edilmesi sürecinde Türk tarihçesine arkeolojik kanıtlar sağlamayı misyon edinmiştir (Özdemir, 2013, s. 22).

temelini oluşturmuştur. Bunun için toplum sağlığı ve üremesi uygulamalarına önem verilmiştir. Bu uygulamalar incelendiğinde sağlıklı ve sağlam bedenli bir nesil/insan yetiştirmek hükümetin ana politikalarından biri olmuştur. Böylece öjenik siyasetin önemli bir boyutu olarak toplum sağlığının iyileştirilmesi, çocuk ölümlerinin azaltılması, nüfusun sağlıklı bir şekilde çoğalması gibi nüfus ve sağlık politikaları olmuştur. Türkiye’de iki dünya savaşı arası dönemde uygulanan nüfus politikalarının en önemli ayağını “püerikültür”¹¹ oluşturmuştur. Nüfusun artması, doğumların artmasına ve doğan çocukların yaşamasına bağlı olduğundan Cumhuriyet yönetimi, nüfus politikaları içinde “püerikültür”e ilişkin tedbirlere büyük önem vermişti¹². Bu alanda “Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti” ve “Süt Damlası” kurumu “püerikültür” alanında önemli işlere imza atmıştı (Eryücel, 2022, s. 236 vd.).

Bir ülkenin öjenik uygulamalarını ve politikalarını en iyi gösteren belgeler, o ülkenin mevzuatı ve kanunlarıdır. Böylece o ülkenin uyguladığı öjenik politikaların içeriğine ulaşmak mümkündür. Bu açıdan Türkiye’deki öjenik uygulamalara bakıldığında Türkiye’nin öjenik siyasetinin pozitif tedbirler içerdiği, ırkçı-etnik bir içeriğinin olmadığı yapılan çalışmalarda da ortaya konulmuştur (Eryücel, 2022). Nüfusun artırılması, artan nüfusun bedenen sağlıklı ve dinç olması, ırkın islahı, çocuk ölümlerinin azaltılması, kadın sağlığının güçlendirilmesine yönelik uygulamalar ve kanuni düzenlemeler de bunun göstergesi olmuştur (Ergün, 2023, s. 284-295). Bunlara örnek verilecek olunursa bunlar arasında sağlık, nüfus, aile, spor ve bedene dair kanuni düzenlemeler dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki 1930 tarihli 1593 Sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu’dur¹³. Kanunda kalıtsal hastalık sahibi kişilerin evlenmesinin yasaklanması, dönemin en popüler öjenik yaklaşımlarından biridir. Sağlık konusu, nüfusun artırılması en önemli ve öncelikli konular olduğu için bu alanda birçok hukuki düzenleme gerçekleştirilmiştir¹⁴. Bunun dışında 1930’lu yılların ilk yarısında özellikle Türk sporunda Alman etkisinin olduğu görülmektedir. Bu etkiyle beden terbiyesi ve spor alanı daha çok öjenik öğeler içermeye başlamıştı (Akın, 2019, s. 117). Nitekim 1938 yılında Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü kurulmuş ve 1938 yılında Beden Terbiyesi Kanunu çıkarılmıştı¹⁵. Atatürk Dönemi’nde beden terbiyesi ve sporun ortalama sağlık düzeyini yükseltici yönde kurgulandığı en belirgin alan ve eğitim sistemi olmuştur (Akın, 2019, s. 101 vd). Bu kanunlardan başka 1934 yılında TBMM’de “2510 Sayılı İskân Kanunu” kabul edilmişti¹⁶. İskân Kanununun maddeleri incelendiğinde sadece Türk soylu olanların ülkeye yerleşmesine izin verileceği görülmektedir (Madde 4). Kimsesiz gelen küçük yaştakilerin yerleşime kabul edilmesi (Madde 8) ve gelen göçmenlere yapılacak yiyecek ve sağlık yardımlarının yer alması (Madde 9) gelen Türk soylu kişilerin ırk, beden ve sağlık yönünden pozitif öjenik tedbirlerle desteklendiği anlaşılmaktadır.

¹¹ Çocuk Yetiştirme, Çocuk Bakımı ve Gelişimi.

¹² Bu dönemde çocuk bakımı ve sağlığı, nüfusun artması gazete ve dergilerde de işlenerek halk bu konuda bilinçlendirilmeye çalışılmıştır (Örneğin bk. *Servetifunun (Uyanış) Dergisi*, 1 Ağustos 1929, s. 17).

¹³ 1930 tarihli 1593 Sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (TÜBA, 2010).

¹⁴ Sağlık alanında gerçekleştirilen hukuki düzenlemeler ve uygulamalar hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Aksakal, 2017; Çakmak, 2023).

¹⁵ 1928 tarihli 3530 Sayılı Beden Terbiyesi Kanunu. Kabul Tarihi: 29.06.1938.

¹⁶ 1934 Tarihli 2510 Sayılı İskan Kanunu. Kabul Tarihi: 14.06.1934.

1938 yılında çıkarılan 3453 sayılı kanunla evlilik yaşı düşürülmüştür¹⁷. Bunun yanında yine evliliği teşvik etmek ve nüfusun artmasını sağlamak için 15 Haziran 1938 tarihli TBMM oturumunda, “Gelir Vergisi Kanunu” görüşülürken “bekarlık vergisi” gündeme gelmiştir. Kanun’un 90. Maddesi, gelir vergisi hesaplanırken bekâr mükellefler için %5 ilave zam yapılacağını hükme bağlamıştır. Ayrıca bu dönemde çıkan gazete ve dergilerde nüfusun artmasına yönelik teşvik edici yazıların (Ülkü dergisi gibi) ön plana çıktığı görülmektedir (Eryücel, 2022, s. 233-235). Bu kanunlar ve uygulamalar incelendiğinde Türkiye’de erken Cumhuriyet Dönemi’nde öjenik politikaların pozitif öjenik anlayışa sahip olduğu görülmektedir. Temelde çevre şartlarını değiştirmek amacıyla bir yandan alkol, fuhuş, uyuşturucu gibi alışkanlıklara karşı yaygın bir propaganda yürütülmesi bir yandan da toplumun yüksek nitelikli üyelerinin çok çocuk sahibi olmaya teşvik edilmesi dikkat çekmektedir (Akın, 2019, s. 115).

Türkiye’de tıp doktorlarının özellikle ülkenin millî menfaatleri doğrultusunda bilimsel olarak öjenik politika ve sağlık uygulamalarını gündeme getirdikleri görülmektedir¹⁸. Türkiye’de öjenik konusu ilk olarak 1935 yılında düzenlenen, konusu “Alkolizma ve Toksikomani” olan VI. Ulusal Tıp Kurultayı’nda dolaylı olarak işlenmişti. Yine “VI. Ulusal Tıp Kurultayı”nda, bir sonraki kurultayın konusunu belirlemek için yapılan kapanış oturumunda, yüzü aşkın imza ile “öjenik” konusu teklif edilmişti. Bu teklif, kabul edilmiş ve Türkiye’de öjenik konusu, doğrudan ilk defa 17-19 Ekim 1938 tarihleri arasında düzenlenen “VII. Ulusal Tıp Kurultayı”nda tartışılmıştır (Eryücel, 2022, s. 214-215). Bu gelişmeler, öjeni kavramının ve öjenik uygulamaların Türkiye’deki tıp çevresinde ne kadar önemsendiğini göstermesi bakımından önemlidir. Türkiye’de 1930’lu yıllarda en radikal öjenist tıpcı olarak ruh hastalıkları uzmanı Mazhar Osman (Uzman¹⁹) (1884-1951) dikkat çekmektedir. Mazhar Osman öjenik üzerine eserlerinde, “salgın hastalıklarla mücadele”, “mâli teşvikler” gibi pozitif öjenik tedbirlerin yanında “evlilik öncesi muayene” ve “kısırlaştırma” gibi negatif öjenik tedbirlere de başvurulmasını önermişti²⁰. Mazhar Osman gibi öjenik siyasetin negatif ve pozitif yönünün birlikte ele alınmasını isteyen bir diğer doktor, Besim Ömer (Akalin²¹)’dir. Besim Ömer (Akalin), nüfus politikaları (gebelik, çocuk sağlığı, nüfus meselesi gibi) ve öjenik konusunda yazılar yazmıştır²¹. Modern ebeliğin kurucusu olan Besim Ömer, Çocukları Koruma Derneği, Verem Savaş Derneği ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin (Kızılay) kurulmasında etkin rol almıştır (Öztürk ve Demirsoy, 2019, s. 38). Eserleri incelendiğinde sağlık hizmetlerinin kalitesinin artırılmasına, sağlıklı bir hayatın özelliklerine ve çocuk ölümlerinin azaltılmasına yönelik olduğu görülmektedir (Akalin, 1933; Akalin, 2014; Akalin 2015; Akalin 2019). Türkiye’de öjenik üzerine en kapsamlı eserlerden biri 1938 yılında bakteriyoloji uzmanı Server Kâmil Tokgöz (1881-1943) tarafından yazılmıştır. Tokgöz, “*Ojenism (İrk Islahı)*” adını taşıyan eserinde, negatif ve pozitif öjenik tedbirlerin

¹⁷ Erkekler için 17, kadınlar için 15 olarak belirlenmişti.

¹⁸ Türkiye’de öjeni fikrinin yaygınlık kazanmasında özellikle tıp fakültelerinde akademisyen olarak çalışan hekimler etkili olmuştur (Ersöz, 2014, s. 138 vd.)

¹⁹ Soyadı olarak Uzman ismini alan Mazhar Bey’in soyadı bazı kaynaklarda Usman olarak da geçmektedir (Yıldırım, 2012).

²⁰ Konu ile ilgili önemli eserleri: Akıl Hastalıkları, İstanbul 1928; Akıl Hastaları, İstanbul 1929; Sıhhat Almanakı, İstanbul 1933; Öjenik, İğdiş, Kısır, İstanbul 1935; Seriri Cepheden Alkolizm, İstanbul 1935.

²¹ Akalin hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Ülman, 2004-2005).

ayrıntılı bir tanımını ve dünya ülkelerindeki öjenik uygulamaların dökümünü yapmıştır (Eryücel, 2022, s. 212).

Sağlık açısından bakıldığında Türkiye’de akıl hastaları ile frengi, belsoğukluğu, cüzzam ve verem hastalarının evlenmesini engelleyen kanunî düzenlemelerin, negatif öjenik tedbirler bağlamında bir uygulama olduğu söylenebilir²². Böylece Türkiye’nin kendi ihtiyaç ve sorunlarından doğan ve taklitten uzak kendine özgü bir öjenik siyaset izlediği anlaşılmaktadır. Dönemin ihtiyaçlarına, sorunlarına göre ve kurucu liderin hedeflerine göre Türkiye’de uygulanan Sosyal Darwinist ve öjenik politikalar Mustafa Kemal Atatürk’ün vefatından sonra meydana gelen iç ve dış gelişmeler nedeniyle özellikle çok partili siyasî hayata geçişle birlikte gittikçe azalmıştır. Hanioglu; bu konuda Atatürk’ün vefatından sonra hemen bunun gözlemlendiğini belirterek Atatürk’ün milliyetçi ulus inşâ projesinin kendisinin vefatından sonra rafa kaldırılıp, gittikçe içeriğinin değiştirildiğini ifade etmiştir. Bunun nedeni olarak da Atatürk’ün milliyetçiliğinin ideoloğluğuna soyunan ve tezlerini benimsemiş görünen kişilerin çoğunluğunun hızla tavır değiştirmesini göstermiştir. İnönü liderliğindeki yeni yönetimin Tanzimat Fermanı’nın ilanının 100. yıl dönümünü anma çalışması başlatması, kurucu liderin etkisini ve önemini azaltmaya çalıştığı Osmanlı geçmişinin yeniden öne çıkarılması anlamına gelmişti (Hanioglu, 2023, s. 637-639). Nitekim III. Türk Tarih Kongresi’nde (Kasım 1943) sunulan bildirimler arasında Enver Ziya Karal, Lütfi Barkan, Hadi Selen, Halil İnalçık, Muzaffer Göker, Neşet Çağatay gibi tarihçiler Osmanlı tarihine ilişkin konuşmuştur (Türk Tarih Kurumu, 2010). Tarih ders kitaplarının Darwinist gelişim tablosunu esas alan birinci ve ikinci cildinin bazı bölümleri 1939 yılında, diğerleri ise tedricen değiştirilerek sadece tarih tezi değil onun içine yerleştirildiği kuramsal çerçevede farklılaşmış, yine “Güneş Dil Kuramı” da benzer bir kaderi paylaşmıştır (Hanioglu, 2023, s. 637-639).

İsmet İnönü’nün²³ Cumhurbaşkanı Olması ve Türkiye’de Yeni Bir Dönemin Başlaması

Atatürk’ün vefatından hemen sonra İsmet İnönü cumhurbaşkanı olarak seçilmişti. TBMM’deki 387 milletvekilinden 348’i oylamaya katılmıştı ve oylamada tüm oyların İsmet İnönü’ye verildiği görülmüştü. Böylece Malatya Milletvekili İsmet İnönü, Atatürk’ten sonra Türkiye’nin ikinci Cumhurbaşkanı seçilmişti. Anılarında belirttiğine göre kendisi bu sonucu şöyle değerlendirmişti:

“Meclis çılgın bir halde 24 saat güç sabretti. Bütün memleket, radyolar başında bekledi. Oy birliği ile beni cumhurbaşkanı seçtiler. İktidarda olmayan, hatta iktidar mevkiine fikrini sevmedikleri, korktukları bilinen, bir çekilmiş adamın getirilmesi, isteyerek ve serbest oy ile yapılmış gerçek bir seçim olarak tarihe geçecekti.” (Turan, 2003, s. 141).

İsmet İnönü’nün 11 Kasım 1938’de başlayıp 14 Mayıs 1950 seçimleri ertesinde 22 Mayıs’ta sona eren 11 yıl 6 ay 11 günlük Cumhurbaşkanlığı dönemi onun yaşam öyküsü ile devlet hayatının iç içe olduğu bir süreçti (Turan, 2003, s. 159). Bu süreçte bir asker olarak savaşın yıkıcılığını bilen ve öjenik siyasete önem veren İnönü, hem insani hem ekonomik yıkım getirecek ve devletin varlığını tehlikeye düşürecek bir tehdit olarak gördüğü II. Dünya

²² Bu uygulama, akıl hastalarının ve bulaşıcı hastalık taşıyanların evlenmesini engellemek için kurgulanan “evlilik öncesi tıbbi muayene”dir (Eryücel, 2022, s. 270 ve 282).

²³ İzmir’de 1884 yılında doğan İsmet İnönü hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Turan, 2003).

Savaşı'nda savaş dışı kalmayı tercih etmişti. Ayrıca Almanlara güvenmediği de anılarından anlaşılmaktadır. Nitekim, I. Dünya Savaşı başladığında İsmet İnönü, Büyük Karargâhın Harekât Şubesi Müdürlüğüne atanmıştı. Bir süre sonra da 3 yıl kıdem alarak albaylığa (miralay) yükseltilmişti (14 Aralık 1915) bu sıralarda Başkomutanlık Kurmay Başkanı olarak karargâhta görev yapan Alman Generali Bronsart, bir konuşmada savaş sonrasındaki kazançlarının başında Belçika'nın geldiğini söylemişti. Daha başka kazanç düşünüp düşünmedikleri yolundaki bir soru üzerine de şunu eklemişti: *"Türkiye!"* Bu yanıt karşısında İsmet Bey, şu kanaate varmıştı: *"Almanlar, Türkiye'ye, gitmek üzere gelmemişlerdi."* (Turan, 2003, s. 23). Bu yaşadığı olayın onun Almanlar hakkındaki düşünceleri ve II. Dünya Savaşı'nda izleyeceği politika üzerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bundan ve ülkenin menfaatlerinden dolayı İsmet İnönü II. Dünya Savaşı'na girmemiş, tarafsız kalmayı başararak ülkesini yıkımdan korumuştur. Nitekim savaştan sonra Almanlar hakkındaki düşünceleri haklı çıkmıştı ve savaş sonrasında bir konuşmadaki ifadeleri de onun ülkesini ve milletini nerede konumlandırmak istediğini göstermişti:

"İtalya, Nazilerle birleşmişti ve her ikisi aşıktan Sovyetler ve Batı âleminin karşısındaydılar. Bu çatışma, iki saf halinde olacaktı. Biz, Batı âlemi ile beraber bulunmalıydık... Nazilerin ve özellikle faşistlerin Türkiye'ye karşı tutumlarını fırsat bekleyen hırslı bir istila heveslisi görüyordum. Habeşistan seferinin başında ciddi bir endişe geçirmiştik. Naziler Balkanlar'a hemen hemen hâkim olma yolundaydılar. Bizim selametimiz Batı ile beraber olmaktaydı." (Turan, 2003, s. 248).

İnönü'nün hayatı incelendiğinde asker ve devlet adamı olarak öjenik uygulamalara sıcak baktığı, savaş karşıtı olarak nüfusun sağlıklı, nitelik ve nicelik olarak güçlü olmasını hedefleyen bir düşüncede olduğu ya da benimsemek durumunda kaldığı görülmektedir. İrkçılıktan uzak yeni kurulan Türk devletinin sürekliliğini sağlayacak ve devrimleri koruyacak bir politika takip ettiği siyasal yaşamından çıkarılan önemli sonuçlardır. Unutulmamalıdır ki Cumhuriyet'in ilanından başlayarak 1937 sonlarına kadar gerçekleştirilen devrimci atılımlar, kuruluşlar onun başbakanlığı döneminde uygulamaya konulmuştu. Bu nedenle kısaca başbakanlığı döneminden itibaren Sosyal Darwinist ve öjenik uygulamalara bakışının verilmesi, konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Başbakanlığı döneminde Türk Dili Tetkik Cemiyeti (TDK) kurulmuştu. Böyle bir örgütlenmeye yönelişte Başbakan İnönü'nün büyük desteği olmuştu. Nitekim İsmet İnönü'nün dil çalışmalarına verdiği önemi bilen Atatürk, 26 Eylül 1932'de Dolmabahçe'de toplanan Birinci Dil Kurultayı'ndan sonra kurumun Genel Sekreteri Ruşen Eşref Ünaydın'a şu notu göndermişti: *"Müşkillerinizin hallinde (çözümünde) daima Başvekil İsmet Paşa'ya müracaat edeceksiniz, başka kimseye değil."* (Turan, 2003, s. 178).

İnönü, halkevlerinin ikinci yıl dönümünde, 23 Şubat 1934'teki konuşmasında bu kuruluşları Cumhuriyet Türkiye'si'nin bir simgesi olarak nitelemiş ve bu kuruluşların işlevlerini şöyle açıklamıştı:

"Halkevleri; yeni Türkiye hayatının başlı başına bir unsuru, bir remzidir (simgesidir). Yeni nesil; açık havada, spor meydanında ve dam altında, halkevinde toplanıyor. Ancak böyle bir nesildir ki beden kuvveti, fikir kuvveti ve iman kuvvetiyle yeni Türkiye'nin istikbalini koruyor; yeni zamanın bütün sert dileklerine cevap vermeye hazırlanıyor." (Turan, 2003, s. 237).

Mustafa Kemal Atatürk, adını bizzat kendi koyduğu ve 1935'te Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesini (DTCF'yi) açtırmış; İç Anadolu ve Hititler arasındaki tarihsel bağ ortaya çıkarmak için de Hitit araştırmalarına önem vermişti. Bunun için Atatürk, 1932'de

Fransa'da kurulan Revue Hittite Asianique isimli dergiyi de himayesine almıştı. Mustafa Kemal'in vefatından sonra bu dergiyi İsmet İnönü, himaye etmeye devam etmiştir. Bu himayenin devam etmesi konuya verilen önemin Atatürk ile sınırlı olmadığını, İnönü tarafından da sahiplenildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Hatay bölgesinde kazı yapılmasını İnönü özellikle istemiş, bölgenin Türklüğünü ispata yönelik bulgular ortaya çıkarılmasını hedeflemişti. 1930'ların sonunda bilindiği gibi Hatay meselesi, bu konunun hassasiyetini gösteriyordu. Bu dönemde yapılan kazılar; Türklerin uygarlık tarihindeki varlığını ve rolünü ortaya çıkarmayı, tarih öncesi Anadolu'da Türklerin medeniyet kurduğunu ve medeniyet kuranlarla sonradan gelen Türklerin aynı ırktan olup Orta Asya kökenli olduklarını ortaya çıkarmayı amaçlamıştı (Özdemir, 2013, s. 17-21). Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren müzeler kurulmaya başlanmış, takip eden yıllarda müze sayısı hızla artmıştı. Anadolu'da geçmişin kalıntılarını korumak ve sergilemek, Anadolu uygarlıklarının dünya medeniyetine ve uygarlığına katkılarını göstermesi ve koruma altına alması bakımından da önemliydi. Bu amaçla İnönü Dönemi'nde müzeler konusunda kurumsallaşmaya gidilmesini de bu düşüncenin yansıması olarak değerlendirmek mümkündür. Bu dönemde, 1946 yılında, Millî Eğitim Bakanlığının kuruluşu ile ilgili kanun gereğince "Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü" kurulmuştu²⁴.

1939 ile başlayan İnönü Dönemi'nin odak noktası, İkinci Dünya Savaşı olmuştu. Bu dönemde savaştan kaçınmak için mekik diplomasisi yürütülmüştü. Ayrıca başlangıçta Türkçü düşünceleriyle tanınan Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu, başbakan olarak atanmıştır. Bu olay, çalışmanın konusu açısından önemli olduğu için üzerinde durulması gereken bir husustur. Refik Saydam'ın ani vefatıyla Şükrü Saraçoğlu, hükümeti kurmuş ve başbakan olmuştu (1942). II. Dünya Savaşı'nın şiddetli günlerinde Saraçoğlu, hükümet programını Meclis'te okurken konuşmasında şu ifadelerle de yer vermişti: "*Biz Türk'üz ve hep Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük bir kan sorunu olduğu kadar ve en az o kadar bir vicdan ve kültür sorunudur. Biz azalan ve azaltan Türkçü değil, çoğalan ve çoğaltan Türkçüyüz ve her vakit bu doğrultuda çalışacağız.*" (TBMM Zabıt Ceridesi, 05.08.1942.) Saraçoğlu, 1942 hükümet başkanı olarak bunları dile getirmişti. Bu durum İnönü ve hükümetinin hassas bir dönemde ırkçı söylemlerin hükümet programına yansiyacak kadar girmesi iyi analiz edilmesi gereken bir noktadır. Türk Milliyetçisi bir kişi başbakan olmuş ve bu sözleri mecliste alkışlarla karşılanmıştır. Bu durum TBMM'nin Avrupa'daki totaliter rejimlerin söylemlerinden etkilendiğini ortaya koymaktadır. Ancak savaşın seyrine göre hükümet açıklamaları ve politikaları değişime uğramıştır.

İkinci Dünya Savaşı öncesinde başlayan ve cephe harplerinde ağırlığını giderek hissettiren savaş ekonomisi bütün dünyayı etkilemiştir. Türkiye'de bundan payına düşeni almıştır. Nitekim savaş yıllarında karaborsacılık başlamış, gıda fiyatları hızla yükselmiş, hayat pahalılığı giderek artmıştır. Bu nedenle savaş yıllarında milyonlarca insanı askere alan hükümetin giderleri artmış, enflasyon hem halkı hem de devleti olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Bu kapsamda tedbirler alan hükümet Millî Koruma Kanunu'nu çıkarmıştır²⁵. İnönü Dönemi'nde özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarında yaşanan depremlerden de ülkenin ekonomisi ve sosyal hayatı olumsuz etkilenmiştir²⁶.

²⁴ Kültür ve Turizm Bakanlığı, <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-43034/tarihce.html> Erişim Tarihi: 04.03.2024.

²⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, 18.01.1940; Millî Korunma Kanunu, Kabul Tarihi: 18.01.1940, Kanun No: 3780.

²⁶ Bunların ilki ve en önemlisi 1939 Erzincan depremidir. Diğer önemli depremler 20 Haziran 1943 tarihinde Adapazarı ve Hendek'te 27 Kasım 1945 tarihinde özellikle Orta Karadeniz Bölümü'nde (Tosya-Ladik-Samsun)

Saraçoğlu hükümeti de yaşanan sıkıntılar karşısında ekonomik krize çözüm üretememiş, enflasyon ve geçim sıkıntısı devam etmiştir. Bu durumda hükümet, devletin bütçe açığını kapatmak için savaş döneminde hızla zenginleşen özellikle tüccar kesiminden servetlerinin bir kısmını vergi olarak almak için Varlık Vergisi Kanunu'nu²⁷ çıkarmıştır (1942). Ancak adı geçen vergiden beklenen gelir elde edilemediği gibi halkın gözünde hükümetin; diğer devletlerin gözünde ise Türkiye'nin itibarı zedelenmiş, ırkçı ithamlara da maruz kalınmıştı (Goloğlu, 2021, s. 183-190). Alınmaya çalışılan tedbirlere rağmen ekonomik kriz durdurulamamıştı. Bunun üzerine yeni bir vergi getirilmiştir. Toprak ağalarından ve tarımdan zenginleşen kesimden vergi almak için Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu (TBMM Zabıt Ceridesi, 19.04.1944) çıkarılmıştı²⁸.

İsmet İnönü Dönemi'ndeki politika değişiminde öjenik uygulamaların ve söylemlerin neredeyse yok denecek düzeye inmesinde dış gelişmeler (SSCB tehdidi, NATO Paktna girme isteği ve Batı dünyasına entegre olma çabaları) yanında Hasan Ali Yücel'in de etkisinin olduğu görülmektedir. Yücel'in bakan olarak dönemin özellikle Millî Eğitim politikalarında etkisi büyük olmuştur. Savaş sonrası barışçı, insancıl ve demokratik bir dünya özlemi ile Batı dünyası hareket ederken Yücel'in bu dönemde Millî Eğitim Bakanı olması önemli bir gelişmedir. Yine Hasan Ali Yücel'in hümanist, Doğu-Batı sentezine inanmış bir bakan olarak Dünya ve Batı klasiklerini Türkçeye çevirterek insan sevgisini merkeze alan yeni bir dönemi başlatması da dikkate değerdir (Kepenek, 2024, s. 47-48). Onun döneminde basılan kitaplar ve ders kitapları hümanist bir bakış açısıyla yazılmıştı. 1940'ta kurulan "Tercüme Bürosu"nda birçok klasik eser Hümanizma akımının²⁹ etkisi ile Türkçeye çevrilmişti (Akkaya, 2012, s. 7). Yücel'in etkisi ile özellikle kültür ve eğitim politikalarında "Türk Tarih Tezi"nin merkezde olduğu Türk merkezli uygulamalardan Avrupa merkezli, hümanist politika ve uygulamalara geçilmişti³⁰. Yücel'in bakanlığı döneminde Batı dünyasının eserleri çevrilmiş, insan merkezli bir dünya kurgulanmak istenmiştir. Ayrıca Yücel'in bakanlığında Atatürk Dönemi'ndeki Türkçü, milliyetçi eğitim ve kültür politikaları terk edilerek Batıcı, antik Yunan merkezli eğitim ve kültür politikaları benimsenmişti. Daha sonra çok partili hayata geçmesiyle iktidar-muhalefet çekişmeleri, halkın talep ve beklentilerine yönelik siyaset izlenmesi (oy kaygısı) neticesinde hümanist uygulama ve politikalarda yumuşamaya ve daha sonra bu politikaların da terk edilmesine neden olmuştu. Son tahlilde Atatürk Dönemi özellikle 1930'lu yıllarda Türk merkezli, öjenik siyaset ve politikalar toplumu ve kültürü şekillendirirken İnönü Dönemi'ndeki gelişmeler ile özellikle II. Dünya Savaşı'nın getirdiği sonuçlar nedeniyle öjenik ve Türk merkezli politika ve söylemler azalarak yerini Hümanist ve Avrupa merkezli politika ve uygulamalara bırakmıştı. Böylece Atatürk

birçok ili etkileyen depremdir (Haçın, 2014; TBMM Zabıt Ceridesi, 19.07.1943; TBMM Zabıt Ceridesi, 29.11.1943; TBMM Zabıt Ceridesi, 13.12.1943).

²⁷ Varlık Vergisi Hakkında Kanun, Kabul Tarihi: 11.11.1942, Kanun No: 4305. Verginin uygulanışı hakkında ayrıntılar için bk. (Ökte, 1951).

²⁸ Vergi ve ayrıntıları için bk. (Çomaklı vd. 2012).

²⁹ Hümanizm: Kökleri antik Yunan'a kadar uzanan bir düşüncedir. Düşüncenin merkezine ve hayatın merkezine insanı koyan düşünce sistemidir. Bu düşünce sisteminin de çeşitleri bulunmaktadır (Marshall, 2009, ss. 309-310).

³⁰ Bu hümanist politikanın özü "Batı'nın klasik ilmine dayalı bir eğitim sistemi yoluyla Türk kültürünün yeniden ihya edilmesi" idi (Durgun, 2015, s. 23).

Dönemi başlayan çağdaşlaşma ve ulus inşâ sürecindeki temel politikalar; Türkçü, öjenik eksenden İnönü Dönemi'nde Batıcı, hümanist³¹ ve Avrupa merkezli bir eksene kaymıştı.

İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde lise tarih ders kitaplarında "Türk Tarih Tezi"ne olan ilgi azalmış, onun yerini artık hümanizm düşüncesi almaya başlamıştı. Türklerin beyaz Alp ırktan olduğu tezine de yer verilmiş ancak "Türk Tarih Tezi"nin savunduğu birçok hususa kitaplarda yer verilmemiş artık Avrupa merkezli Batı medeniyetinin temelleri olan Antik Yunan ve Roma uygarlıkları konularına ağırlık verilmiştir (Çelik, 2016, s. 105-108, Toprak, 2011).

İnönü'nün, Atatürk'ün vefatı üzerine yayınladığı beyanname incelendiğinde Atatürk'ün miras bıraktığı prensipleri İnönü'nün en değerli emaneti olarak benimsediği görülmektedir (Kop, 1945, s. 10-11). Bu düşünce sistemi Kemalizm'di. Kemalizm'i benimseyen ve ilke edinen İnönü'nün dönemi incelendiğinde Atatürk inkılaplarının ana prensiplerinden ödün vermemeye çabalamasına rağmen "Kemalizm" söyleminden giderek uzaklaştığı ve başbakanlık dönemindeki konuşma ve söylemlerindeki "Kemalizm" vurgusu Cumhurbaşkanı olduktan sonra giderek azaldığı tespit edilmiştir (Gülen, 2015).

II. Dünya Savaşı sürerken -1944 yılında- Almanya'nın savaşı giderek kaybetmeye başladığı görülmüştür. Türkiye'de de Cumhurbaşkanı ve hükümetin konjonktür gereği bu süreçte Türkçü kesimi baskı altına aldığı görülmektedir. Bu dönemde basın kanunu düzenlenerek CHP ve hükümetin politikalarını eleştiren gazeteler ve dergiler kapatılmıştır. Dönemin Türkçü kesiminin önemli yazarlarından Nihal Atsız'ın çıkardığı Orhun dergisine ceza verilmiş bir süreliğine kapatılmıştır. Ülkede komünizmin giderek güçlendiğine dikkat çeken yazısı ile (Orhun, 1 Mart 1944 ve 1 Nisan 1944) "Başbakan Saraçoğlu'na Açık Mektup" şeklinde yayınlayan Nihal Atsız, makalesi nedeniyle yargılanmıştır. Tarihte "Turancılık Davası" ile isimlendirilen davada Nihal Atsız ve Türkçü aydınlar tutuklanmıştır. İnönü de 19 Mayıs 1944 tarihli konuşmasında bu olaya değinerek "ırkçılığa karşı olduklarını" belirtmiştir (Goloğlu, 2021, s. 261-272). Konuşmasının ayrıntıları incelendiğinde İnönü, Türkçüleri ırkçı olmakla suçlayarak "ırkçıları bölücü, bozguncu, aldanmış insanlar (ırkçılığı da hastalık belirtisi) olarak" ifade etmiş; Turancıların karşısında olduğunu belirtmiştir (Goloğlu, 2021, s. 268-269). İnönü'nün bu konuşmasını bir politika haline getiren Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, 1944-1945 ders yılı açılışında bütün okullarda Cumhurbaşkanı'nın bu nutkunun okutulmasını emretmiştir. Tarih, devrim tarihi gibi ilgili derslerde bu konuşmaya göre derslerin işlenmesini de istemiştir (Müftüoğlu, 2005; Darendelioğlu, 1975).

İnönü Dönemi Sosyal Darwinist ve Öjenik Politika ve Uygulama Örnekleri

İnönü'nün İkinci Dünya Savaşı'na girmeyerek, ülkesini ve milletini koruyarak, nüfusun sağlığını muhafaza ederken nüfus artışını devam ettirmiştir. Böylece öjenik uygulamaların savaşın sonuna kadar devam ettiği görülmektedir³². II. Dünya Savaşı

³¹ İnönü Dönemi kültür politikalarının ayrıntıları için bk. (Şeker, 2006).

³² CHP İstanbul Milletvekili Kazım Karabekir'in de savaş yıllarında (1943) meclis konuşmaları incelendiğinde hükümete öjenik uygulamalar tavsiye ettiği görülmektedir. Karabekir "bakımsız Türk çocuklarının ortalıkta yitip gitmesinin engellenmesini, emeklilerin yoksulluktan kurtarılmasını, ihtiyarlık ve hastalık yüzünden çalışmayanlar için yardım kurumlarının kurulmasını" tavsiye etmiştir (Goloğlu, 2021, s. 209). Ayrıca Kâzım Karabekir, aile ve çocuk hakkındaki görüşlerini yansıtan kitabında yetim çocuklar için yetimler kasabası kurulması gibi ideallerinden bahsetmiştir (Karabekir, 2023).

sırasında yaşanan olumsuz olaylar ve sonrasında öjenik siyasete Batı dünyasındaki olumsuz tepkilerin ortaya çıkmasına ve değişen dünya siyasetine rağmen bilim adamlarının özellikle tıpçıların ve antropologların öjenik uygulamalara yönelik akademik çalışmaları sayıları az da olsa devam etmiştir. Sayıları azalarak devam eden bu tür çalışmalar, özellikle sağlık alanında devletin takip ettiği politikalara çeşitli öneri yazılarından oluşmaktadır.

Antropolojinin Türkiye'deki kurucularından olan Şevket Aziz Kansu'nun (1903-1983) çalışmaları konumuz açısından önemlidir. Kansu, Atatürk'ün teşvikiyle başladığı çalışmalarını İnönü zamanında da devam ettirmiş; yaptığı çalışmalarla ve sonrasında danışmanlığını yürüttüğü doktora tezleri ile öjenik politikalara uygun antropolojik çalışmalar gerçekleştirmiştir. Kansu, 1939 yılında Ülkü Halkevleri mecmuasında yayınladığı "Öjenik Problemleri" adlı makalesinde, öjeniği "*insan ırklarının çoğalmasına, korunmasına ve özellikle ıslahına faydalı olan bilgilerin araştırılması ve uygulanması*" olarak tanımlamış (Kansu, 1939); bu çalışmasında özellikle negatif öjenik tedbirleri ele almıştır. Kansu'nun danışmanlığını yaptığı doktora tezleri incelendiğinde ise II. Dünya Savaşı sonrasında antropoloji alanında bireysel çabalarla Kansu ve öğrencilerinin Sosyal Darwinist bakış açısıyla Türk ırkının özelliklerini ortaya koymaya devam ettikleri görülmektedir. Bunlar arasında İbrahim Işıklar'ın hazırladığı "Türk Çocuklarının Bülüş Yaşı Üzerinde Araştırmalar" adlı doktora tezinin sonuçları Belleten dergisinin 1949 yılındaki sayısında yayımlanmıştır (Işıklar, 1949). Yine Kansu'nun danışmanlığında Saim Apay tarafından hazırlanan "Türk Suçlularında Antropo-Sosyal Araştırmalar" adlı doktora tezinin sonuçları Belleten dergisinin 1946 yılındaki sayısında yayımlanmıştır (Apay, 1946).

Atatürk'ün vefatından sonra İnönü'nün Türk Antropoloji mecmuasında yayımlanan yazısı, onun antropoloji ile ırk araştırmalarına gösterdiği ilginin ve desteğin devam ettiğini gösteren diğer bir örnektir (Türk Antropoloji Mecmuası, 1939). Bu dönemde bilim adamlarının çalışmaları incelendiğinde öjenik konusu üzerinde eserler ve çalışmalar yaptıkları gözlenmektedir. Patalog Fatma Perihan Çambel (1909-1987) ise 1946 yılında yazdığı "*Öjenik (Eugenics) Hakkında Düşünceler*" adlı eserinde, Türkiye'nin genetik ve öjenik araştırmalarda geri kaldığını, bunun giderilmesi için Ankara Hıfzıssıhha Okulunda "*Genetik ve Öjenik Araştırmalar Kürsüsü*"nün kurulmasının hayati derecede önemli olduğunu belirtmiştir. Çambel eserinde, öjeniği "*halk sağlığının korunması*" (hıfzıssıhha) anlamında kullanmıştır (Çambel, 1946). Bir başka bilim adamı olan Selim Sırrı Tarcan'ın hayatı incelendiğinde Tarcan'ın Türkiye'de beden terbiyesi ve spor alanındaki çabalarıyla bu konulara yön veren önemli bir aktör olduğu görülmüştür (Mutlu, 2020). Osmanlı Dönemi'nden itibaren önemli çalışmaları olan Tarcan, İnönü Dönemi'nde "*Spor Pedagojisi*" (Tarcan, 1942) gibi kitaplar yazarak spor ve beden terbiyesi konusunda öjenik uygulamaları önermiştir. Ayrıca bu dönemde nüfusun artırılması ve sağlıklı bireylere sahip güçlü bir devlet olmak için Cumhuriyet Dönemi'nde sporun yaygınlaştırılmasına önem verilerek kurumsallaşmaya gidilmiş ve bu konuda önemli adımlar atılmıştır. Bu dönemde Osmanlı Dönemi'nden devralınan spor politikaları daha sistematik şekilde yürütülmeye çalışılmıştır³³.

³³ Bu amaçla kanunlar çıkarılırken bir taraftan da "*İzçilik Teşkilatı, Türk Spor Kurumu, Türkkuşu, Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü ve Okul Spor Yurtları gibi spor kuruluş, örgüt ve dernekleri devletin genel spor politikası kapsamına almış ve faaliyetleri desteklenmiştir.*" (Vatandaş ve Vatandaş, 2023).

1938 yılında Beden Terbiyesi Kanunu çıkarılmış ve Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü kurulmuştu. Atatürk ile başlatılan bu öjenik hamle, İnönü Dönemi'nde istenilen seviyeye gelememiştir. Spora ve beden terbiyesine verilen öneme rağmen beden terbiyesi programları fiziki ve maddi yetersizlikler nedeniyle büyük ölçüde uygulanamamıştır. Bilhassa II. Dünya Savaşı'nda yaşanan ekonomik kriz bunda olumsuz bir etki yaratmış ve devlet, savaşa girmediği halde ağır ekonomik sıkıntılar nedeniyle bu politikayı istikrarlı bir şekilde sürdürmemiştir (Akın, 2019, s. 209 vd). Ancak Atatürk ve İnönü dönemindeki kanunlar, ders kitapları ve söylemler incelendiğinde nüfus artışı, öjenik ve beden terbiyesi politikalarına önem verildiği görülmektedir. Öyle ki öjenizmin savunucularından Gazi Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsünün öğretmenlerinden biri olan Halil Fikret Kanad, asalakları ve ahlaken bozuk olanları da ayıklamaktan yana olduğunu dile getirmişti (Bora, 2018, s. 227). Ayrıca Kanad'ın kitabı "*Milliyet İdeali ve Topyekün Millî Terbiye*" (1942), resmî ideolojinin politikalarını yansıtan bir eser olma özelliği de göstermektedir. Kanad, "*milliyet idealinin Türkcülük olduğu ve milliyet hissini Türklere çok eski zamanlardan beri süregeldiğini*"ni ifade etmiştir (Uygun, 2022, s. 90 ve 94).

İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı olarak 1941 yılında Dil Bayramı için yayınladığı mesajda millî benliğe ve kimliğe doğrudan etkisi bakımından dil çalışmalarını desteklediği ve bu çalışmaları ilgilie takip ettiği görülmektedir. Özellikle "*Kültür dilimiz hızla arınma yolundadır.*" ifadesinin Sosyal Darwinist bir bakış açısını yansıtan bir mesaj olarak okumak mümkündür (Belleten, Ekim 1941).

Ancak 1940'lı yıllarda tarih kitapları artık çoğunlukla Darwin'den, evrim kuramından ve "din-dışı" anlayıştan biraz daha arındırılacak şekilde basılmaya başlanmıştı. Aynı şekilde Atatürk'ün ölümünden sonra ders kitaplarından çıkarılan bir diğer husus da "ırk" konusuydu. Savaş yıllarında yayımlanan ders kitaplarındaki ırk bahsine, Atatürk'ün ölümünden sonra yer verilmemeye başlanmıştı (Durgun, 2014, s. 120). Sosyal Darwinizm'in etkisi hümanizma akımı ile devam ederken Türk Tarih Tezi terk edilmeye başlanmıştı. Bunun en önemli nedeni olarak yaşanan II. Dünya Savaşı sonrası değişen dünya düzeni gösterilebilir. Bu yeni dönemde Soğuk Savaş başlamış, İnönü de Türkiye'nin konumunu buna göre şekillendirmeye çalışmıştır. II. Dünya Savaşı, dünyanın gördüğü en yıkıcı savaş olmuştur. Bu savaşta milyonlarca insan ölürlen yüzlerce şehir yerle bir olmuştu. Bu 6 yıllık savaş sonucu Faşizm, Nazizm son bulmuş sıcak savaş sona ermişti. Ancak barış da kurulamamış, dünya "soğuk savaş" sürecine girmişti (Armaoğlu, 2019, s. 319-321). Ülkesini savaşın dışında tutması İnönü'nün siyasi hayatındaki en büyük başarılarından biri olarak kabul edilmektedir (Tuncer, 2002, s. 19). Ancak savaş biterken yaşanan ekonomik ve toplumsal sıkıntılar nedeniyle İnönü, "*gerek geniş halk yığımları gerekse ticaret ve tarım sermayesi açısından çoktan gözden düşmüş bir durumdaydı.*" (Koçak, 2020, s. 544). Bu nedenle İnönü hem dünyadaki değişimi fark etmiş hem de ülke içinde bir sosyal kriz yaşanmadan duruma el koyması gerektiğini görmüştür. Bunun sonucunda Türk demokrasi tarihinde önemli bir süreci başlatarak çok partili hayatın yolunu açmıştır (Ahmad, 2014, s. 105-106). Savaş sonrasında Türkiye'nin dış siyaseti incelendiğinde ise 1944-1947 yılları arasında bir yalnızlık çekildiği görülmektedir. Bu yalnızlık 1947 yılında Truman Doktrininin ilanı ile bitecek yeni müttefik ABD olacaktır (Koçak, 2020, s. 548). Bu süreçte ABD, dünyanın en büyük ekonomik ve askerî gücü olmuştu. Soğuk savaş başlarken ABD'nin SSCB'yi kuşatma ve SSCB'nin yayılmasını engelleme girişimlerinde Türkiye, ABD için çok önemli bir

konumda yer almıştır. Çünkü Türkiye, SSCB'nin komşusu, Akdeniz'e açılmasındaki ve yine petrol ülkelerine hâkim olmasındaki en büyük engel olmuştur (Kepenek, 2024, s. 63-66). Soğuk Savaş Dönemi'ndeki bu yeni dünya düzeninde SSCB, İran'a yerleşmeye çalışmış; Türkiye'yi tehdit edip Boğazlarda üs talep etmiş ve Kars ve Ardahan'ı kendine terk edilmesini istemişti. Üstelik bu süreçte Yunanistan'da ise iç savaş yaşanmış, ülkede komünistler ayaklanmıştı (Armaoğlu, 2019, s. 321-328). Türkiye'yi kuşatan bu tehdit sarmalında ABD'nin 12 Mart 1947'te uygulamaya koyduğu Truman Doktrini ile Yunanistan ve Türkiye'yi "komünizmden korumak" için yeni bir dönemi başlatmıştı. Bundan kısa bir süre sonra yine 1947 yılı içerisinde Türkiye'nin Marshall planına dahil edilmesi ile Türkiye'de ABD'nin ağırlığı ekonomik ve siyasî olarak etkili olmaya başlaması da dikkate değer bir başka husustur (Armaoğlu, 2019, s. 336-338). SSCB'nin Doğu Avrupa'da sosyalist yönetimler kurması, Türkiye ve Yunanistan'ı tehdit etmeye başlaması ABD'nin "çevreleme politikası"nu yürürlüğe koyarak Türkiye ile müttefik olmasının yolunu açmıştır (Karakuş, 2021, s. 120). Böylece Türkiye'de, II. Dünya Savaşı bitip soğuk savaş dönemi başlarken 1945-1947 yıllarındaki yaşanan iç ve dış gelişmeler sonucunda ABD merkezli bir siyaset izlenmesinin yanı sıra siyasî, askerî, ekonomik ve eğitim politikaları başta olmak üzere ülkedeki pek çok politikaya ABD yön vermeye başlamıştır. Bunun sonucunda 1950'lerin başında Kore Savaşı'yla birlikte bu ilişki, NATO Paketi'ne üyelik ile müttefikliğe dönüşmüş ve NATO Paketi'ne üye olmak da ABD'ye bağımlılığı artırmıştır. Bu durum ülkede sanayinin gelişmesini yavaşlatırken ekonomik olarak ABD'ye bağımlı bir Türkiye yaratmıştı. 1945-1950 yılları arası dönemde Hasan Ali Yücel'in bakanlığına son verilecek; eğitimde, kültürde, ülke içerisindeki politikada hümanist, Batı merkezli yaklaşım yerini ABD merkezli yeni yaklaşıma terk etmesi bu değişim ve dönüşümün ilk adımlarından biri olmuştur. Bu süreçte Komünizm tehdidinden dolayı sol gruplara ve Sovyet Rusya'ya karşı tepkili olan muhafazakâr sağın güçlendiği görülmüştür. Ayrıca Türkiye'nin savaş sonrası Birleşmiş Milletler'e (BM) kurucu üye olabilmesi için demokratik, çok partili bir siyasî hayata geçmesi şart koşulmuştu. Bu isteklerin sonucunda Türkiye, 1946'da çok partili hayata geçmiştir. Özellikle çok partili hayata geçmesiyle halkın etkili olduğu basın kültürünün eş zamanlı ortaya çıkması, siyasette halkın daha etkili aktör olduğu bir süreci başlatmıştır. Bu durum, kamusal alanda halkın istek ve taleplerinin ön plana çıkmaya başladığı bir sürecin de başlangıcını oluşturmuştur.

Basın açısından öjenik kavramı ve Sosyal Darwinist düşünceler incelendiğinde hükümet taraftarı olan mecmualar ve dönemin önemli dergileri olan Ülkü, Kadro ve Varlık; yazarları devletin onlara çizdiği sınırlar içinde kalan fikirleri savunan mecmualar olduğu gözlenmektedir (Brockett, 2022, s. 126). Bu dergiler ve bazı basın organları üzerinden devletin halka yönelik öjenik ve Sosyal Darwinist politikalarını takip etmek mümkündür. Özellikle Varlık dergisinde yazılan yazılar incelendiğinde dönemin öjenik politikalarının yansımaları görülmektedir. Bu yazılar arasında dikkat çekenlerden biri, Şubat 1939'da İhsan Aksan'ın kaleme aldığı yazıdır. Aksan, "Sihhat ve İrk Bakımından Kan Grupları" (1939) adlı yazısında Türk ırkının çoğunlukla A grubu kan taşıdığına vurgu yaparak şunları ifade etmişti: "*Türk ırkı yüzde nispeti ile A'ları galip Avrupa ırklarının baş sırasında gelmektedir. Türk halkında A grubu galiptir ve ırk indeksi yüksektir.*" (Aksan, 1939, s. 18). Derginin 1939 ve 1940 yıllarında çıkan yazılarında Sosyal Darwinist ve öjenik içerikli yazılara sıkça rastlanmaktadır³⁴. 1940 yılında Dr. Mahmut Şemsi Kural, Fransızların

³⁴ Örneğin: M. Müştak Urenus, Antropoloji Hukuk İlmi, Varlık Dergisi, Sayı 132, Ocak 1939; Cemal Sena Ongun,

harpte Almanlara karşı yenilmesini tamamen ırkî ve biyolojik şartlara bağlayan bir yazı kaleme almıştı (Kural, 1940). Bu dönemde zamanın öjenik yaklaşımına uygun olarak kadın ve erkek rolleri, evlilik, nüfusun nitelik ve niceliğinin artırılması üzerine kaleme alınan yazılar, Varlık dergisinde yayımlanmıştır. Örneğin Cemil Sena Ongun, kızların eğitiminin aile ve toplum için önemini vurgulayan bir yazı kaleme almış ve boşanma oranlarının giderek arttığına dikkat çekmişti (Ongun, Ekim 1940). Aynı şekilde Tevfik Besim de nüfusun nicelik ve nitelik özelliklerinin önemine dikkat çekerek son zamanlarda evlenme ve çocuk yapma oranlarının düşüşüne vurgu yapan bir yazı yazmıştı (Besim, Temmuz 1941). Ancak savaşın bitmesi ve Nazi Almanyası'nın savaşı kaybetmesi üzerine ülke politikaları değişmiş, bu durum hükümetin düşüncelerini yansıtan Varlık dergisinin yazılarını da etkilemişti. Savaşın sonuna doğru bu değişim, derginin yazılarına yansımış; Varlık dergisi giderek bir edebiyat dergisi olmaya başlamıştır. Belirtilen durumu, derginin kapaklarından da takip etmek mümkündür (Bk. Resim 1-2). Özellikle 1943 yılından itibaren Varlık dergisinde edebiyat konulu yazıların arttığı görülürken öjenik temalı yazıların azaldığı görülmektedir. Savaşı eleştiren ve bilime önem verilmesini belirten Cemal Sezgin, yazısını bitirirken dönemin hâkim bakış açısının öjenikten hümanizmaya doğru evrildiğini yazısında yansıtmaktadır (Sezgin, Ocak 1946). Yazısında Sezgin, zihinsel dönüşümün ne kadar keskin olduğunu da şöyle yansıtmıştır:

“Aile, kabile, aşiret ve ırk gibi isimlerle insanları birbirine düşman ederek, insanlığı birbirine katarak, onlardan faydalanmayı temel alarak işe girişen ihtiraslı devlet adamları yerine; bütün insanları kardeş görerek onlara ebedî saadeti ilimle getirmeğe çalışan devlet adamlarının yolu açık olacaktır.” (Sezgin, Ocak 1946, s. 177).

Ayrıca çok partili dönemde laiklik, gericilik tartışmaları en büyük gündemi oluşturuyordu. Varlık sahibi ve editörü Yaşar Nabi, Türkiye'nin geleceğinin Batı'da olduğunu belirterek Batı'ya dönük siyaset izlenmesini istiyor; laiklik karşıtlığının en büyük tehlike olarak görüyordu (Varlık Dergisi, Mayıs 1947).

Gazetelerde de çok partili hayata geçinceye kadar olan süreçte tek parti olan ve hükümet olan CHP'nin ve İsmet İnönü'nün politikalarını yansıtan gazetelerin varlığı ve sayısı dikkat çekmektedir. Çok partili hayata geçinceye kadar muhalif gazete sayısı yok denecek kadar azdı. Ayrıca uygulanan sansür ile (basının baskı altına alınması nedeniyle) mevcut gazetelerin yayınlarını hâkim gücün istemeyeceği bir şekilde yazması da neredeyse imkânsız bir durumdu. Bu dönemde “Cumhuriyet” gazetesi ve “Milliyet” gazetesi gibi gazeteler CHP'nin adeta sözcüsü gibi yayın yapmıştı (Brockett, 2022, s. 117 vd). Bunlar dışında “Ulus” kent merkezlerinde, “Yurt” gazetesi de kırsal bölgede CHP'nin adeta yayın organı olarak çıkmıştı (Brockett, 2022, s. 125). Ulus gazetesi; öjenik siyasete yönelik nüfusun artması, halk sağlığı, çocuk bakımı ve gelişimi üzerine yazılara sütunlarında yer vererek halkı bu konuda teşvik etmiş ve bilinçlendirmeye çalışmıştı³⁵.

Dünkü ve Bugünkü Gençlik, Varlık Dergisi, 133, Ocak 1939; Orhan Conker, Büyük Türkiye İdeali Karşısında Nüfus Davamız, Varlık Dergisi, 141, Mayıs 1939; Mhrizafer Köstem, İstanbul Çocuk Kurtarma Yurdu, Varlık Dergisi, 142, Haziran 1939; Cemil Sena Ongun, Gençliği Yetiştirmek İçin, Varlık Dergisi, 169, Temmuz 1940; Cemil Sena Ongun, Kızlarımız ve Aile Terbiyesi, Varlık Dergisi, 174, Ekim 1940; Tevfik Besim, Suç Karşısında Çocuk, Varlık Dergisi, 179, Aralık 1940; Cemil Sena Ongun, Erkek Çocuklarımız ve Yuva Terbiyesi, Varlık Dergisi, 181, Ocak 1941; Tevfik Besim, Nüfus Siyasetinin Hedefi, Varlık Dergisi, 192, Temmuz 1941; Cemil Sena Ongun, Gençlik Meselesi, Varlık Dergisi, 226, Aralık 1942; Cevdet Karabilgin, Boşanma Davalarını Önleyici Tedbirler, Varlık Dergisi, 242, Ağustos 1943.

³⁵ Bk. (Ulus Gazetesi, 10 Şubat 1944, s. 5; Ulus Gazetesi, 27 Nisan 1944, s. 5; Ulus Gazetesi, 3 Ekim 1945, s. 4; Ulus Gazetesi 24 Eylül 1948, s. 2; Ulus Gazetesi, 8 Mayıs 1948, s. 2).

Bu gazeteler arasında Cumhuriyet gazetesinden örnek verilecek olursa gazetede, Sosyal Darwinist ve öjenik uygulamaya dönük köşe yazıları ve haberler yer aldığı görülmektedir. 1 Şubat 1940 tarihli gazetede Agah Sırrı Levend'in bir yazısında “*çocuk terbiyesinde muallimin rolü*” ne dikkat çekilmişti (Cumhuriyet Gazetesi, 1 Şubat 1940). Yine gazetenin aynı sayısında nüfusun azalmasına neden olan salgın hastalıklara karşı bir yazı yer almış, tifüs vakalarına karşı alınan tedbirler dile getirilmişti (Bk. Resim 3). Savaşın şiddetli zamanlarında ise Cumhuriyet gazetesinde yer alan bir yazıda dönemin Sosyal Darwinist ve öjenik politikasına uygun olarak Türk ırkının diğer ırklardan üstünlüğüne dikkat çekilmiştir. (Bk. Resim 4). Dr. Rükneddin Fethi'nin kaleme aldığı yazıda, Türk milletinin “*ruh sıhhati*” bakımından diğer ırklardan üstün olduğu vurgulanmıştı (Cumhuriyet Gazetesi, 14 Mayıs 1941). Bununla birlikte savaş yıllarında öjenik yazılar gazetede yoğunlukta olmuştur. Bunlardan birini kaleme alan Prof. Dr. Kazım İsmail, nüfusun ve çocuk nüfusunun artmasına -bu durumu Avrupa ülkeleri ile karşılaştırarak- dikkat çekmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 28 Haziran 1941). Yine bu yıllarda diğer gazetelerde de öjenik politikalara uygun bir şekilde evlilik, sağlık, nüfus, kadın ve erkek rollerine yönelik yazılar kaleme alınmıştır. Bunlardan biri de savaş yıllarında Akşam Postası gazetesinde Dr. Rasim Adasal'ın sağlıklı nesiller için sağlıklı evliliğin şartlarını dile getiren “*Hekime Göre İdeal İzdivaç Şartları*” (Akşam Postası gazetesini, 4 Nisan 1941) yazısı göze çarpmaktadır. Adasal'a göre öjenizmin vazifesi ferdin sıhhat ve istikbalinden ziyade milletin tekamülü ve saadetidir.

1945 yılından sonra Türkiye'de siyasi alanda çok partili hayata geçişle eş zamanlı olarak ulusal ve yerel basında önemli bir değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Yerel ve ulusal basında halkın daha çok görünür olduğu, halkın sahneye çıkıp belirleyici olmaya başladığı bir süreç de başlamıştır (Brockett, 2022, s. 148 vd.). Artık 1940'lı yıllarda halkın merkezde olduğu bir basılı kültür ortaya çıkmıştır. Böylece II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası alanda değişen siyasal konjonktürün de etkisiyle Türkiye de devlet siyasal sistem değişikliğine giderek tek partili yönetim yapısından çok partili bir yönetim yapısına geçiş gerçekleştirmişti. Bu, Türk siyasal hayatı için çok önemli bir değişikliklerdir.

CHP'nin 7. Kurultayı'nda özellikle devletçilik ve laiklik ilkeleri ana gündemi oluşturmuştu. Konuşmalarda, önergelerde ülkedeki din ve din eğitimi ile ilgili sorunlar gündeme getirilmişti (Salimoğlu, 2020, s. 63 vd.). Nitekim CHP'nin 1947 yılındaki 7. Kurultayı'nda partide net bir şekilde dönüşüm kararı alınmış, halkın beklentilerine yönelik politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Bu değişim politikaları incelendiğinde Sosyal Darwinist ve öjenik siyasetten kesin bir kopuşun yaşandığı açıkça görülmektedir. 7. CHP Kurultayı'nda (1947) ilkökul dördüncü ve beşinci sınıflara din dersi konulması, Ankara'da ilahiyat fakültesinin açılması, tekke ve türbelerin yeniden açılmasına karar verilmesi bunun en somut göstergeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. CHP'nin din politikalarında bu denli köklü bir değişime gitmesine iki önemli gelişme neden olmuştur. Bunlardan birincisi II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye'nin komünizme karşı liberalizmi benimsemesi yani Sovyet Rusya'ya karşı ABD merkezli politika takip etmeye başlaması; ikincisi de 1946'da çok partili hayata geçmesiyle ortaya çıkan muhalefet yani rakip parti olgusudur. Böylece iç ve dış gelişmeler, partinin programında önemli değişikliklere gitmesine neden olmuştur. Özellikle kongrenin öncesinde ve kongre sırasında yaşananlar

incelendiğinde³⁶ bu kongrenin Türk siyasi ve demokrasi tarihi açısından önemli bir dönüm noktası olduğu görülmektedir (Uzun, 2012, s. 101-139).

Avrupa'da savaş bitmiş ve yeni dünya düzeni kurulurken Türkiye'de ekonomik kriz, yolsuzluklar gündeme gelmiş ve hükümetin politikalarından, vergi uygulamalarından rahatsız olan kesimlerde memnuniyetsizlik artmış ve yeni arayışlar başlamıştı. TBMM'de "Çiftçi Topraklandırma Kanunu" tasarısı görüşmelerinde³⁷ parlamentoda muhalefetin net olarak ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Bu tarihten sonra Türkiye'nin çok partili hayata geçişi hızlanmıştır³⁸. Burada değinilmesi gereken bir başka husus da ABD merkezli siyasetin bir yansıması olarak ayrıca oy kaygısı ile de CHP'nin, halkın beklentilerini dikkate almaya başlaması ve tek parti dönemi uygulamalarından vazgeçmeye başlamış olmasıdır.

1945'te ayrıca SSCB tehdidine karşı halkta ve hükümette tepkilerin oluşmasıyla sol kesimlere ve sol basına karşı saldırıya varan taşkınlıklar da yaşanmıştı. 4 Aralık 1945'te CHP'li Hüseyin Cahit Yalçın'ın Ulus gazetesindeki "Kalkın Ey Ehli Vatan" başlıklı yazısı sonucunda galeyana gelen üniversite öğrencilerinin sol kesimin sözcülüğünü yapan Tan gazetesinin matbaasına saldırdığı görülmektedir (Ulus Gazetesi, Aralık 1945). 1946 yılında ise Hasan Ali Yücel'in bakanlıktan alınması ve komünistlik ile suçlanması, 1948 tarihinde ise solcu yazar Sabahattin Ali'nin faili meçhul bir cinayetle öldürülmesi bunun diğer örneklerini oluşturmaktadır. Ayrıca bu dönemde Turancı yayın Orkun, dinci yayın Büyük Doğu ve Sebil-ül Reşat gibi mecmuaların sol kesimlere yönelik eleştiri içeren yayınları dikkat çekmektedir.

İsmet İnönü Dönemi'nde II. Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik sıkıntıların basın kültürünü nasıl etkilediği kadar kültür hayatında yaşanan eksen kaymasını da "Yücel" gibi dergilerde açıkça görmek mümkündür (Doğan, 2008). Türkiye'de Muhtar Fehmi Enata'nın liderliğinde 1935-1955 yılları arasında yayımlanan bu mecmua, Türk hümanizmini hedeflemiştir. 163 sayı çıkan dergide yayımlanan yazılar incelendiğinde ilk sayılarında derginin "Türk Tarih Tezi" ve "Güneş Dil Teorisi"ni benimsediği (Doğan, 2008, s. 98-99) görülürken Atatürk'ün vefatından sonra dergi, bu bakış açısını değiştirmiş ve "Hummanismanın arayıcılığı ile kendimizi bulmak" mottosu ile çıkmaya başlamıştı (Doğan, 2008, s. 105). Yücel mecmuası, 1940'larda hümanizmin tarihî ve felsefî içeriğine yönelik fikirler üreterek Türk düşün hayatına hümanist bir istikamet verme çabasında olmuştu (Yener, 2021). Yine Atatürk ve İnönü dönemlerinde yayınlanan dergilerden biri

³⁶ "Özellikle de 1946'da ülkede çok partili siyasal yaşama geçilmesi ve DP'nin kurulmasından sonra, bu partinin CHP'ye karşı yürüttüğü muhalefet, CHP kadrolarını ülkede ve dünyada yeni oluşan siyasi konjonktür karşısında, o güne kadar uyguladıkları politikaları yeniden gözden geçirmek -bir başka deyişle- CHP'ye yeni bir parti kimliği kazandırmak zorunda bırakmıştır." (Uzun, 2012, s. 133).

³⁷ Meclis oturumlarında topraklandırma kanunu tasarısı üzerine günlerce tartışmalar yaşanmıştır. TBMM Zabıt Ceridesi, 14.05.1945 – 18.05.1945. (54. Birleşimden 58. Birleşime kadar tartışmalar sürmüştür.)

³⁸ Bu konuda Metin Tokar'ın yorumu dikkat çekicidir: "Toprak Kanunu, kanun olarak Türkiye'ye bir şey getirmede ama Toprak Kanunu'nun müzakeresi Adnan Menderes adında bir politikacıyı sahne ışıklarının önüne çıkardı." (Tokar, 1990, s. 58). Mahmut Goloğlu da iktidar partisinin düştüğü durumu ve buna rağmen iktidar partisindeki kişilerin bu durumu görememelerini şöyle ifade etmiştir: "Millî Şef Dönemi'nin yarattığı özgürlük özlemi, hayat pahalılığı ve geçim zorluğunun sıkıntıları, idaresizlik ve yolsuzlukların sebep olduğu küskünlükler, adam başına günde 125 gram ekmeğin aile sofrasında paylaşılmasının ve ölüye kefen bezi bulamamanın üzüntüleri ile Dünya Savaşı'nın Türkiye'yi de etkileyen bunalımları eklenmişti. Özetlemek gerekirse aleyhteki şartlar öylesine hep bir araya gelmişti ki tüm ulus, ne olursa olsun Halk Partisi'ni iktidardan uzaklaştırmak hevesine kapılmıştı. Halk Partisi'nin iktidar hizbindekilerin bu gerçeği bir türlü görememelerine karşılık, muhalefet hizbindekiler ve Halk Partisi dışındaki tüm politikacılar halkın bu eğiliminden yararlanarak yeni partiler kurma yoluna girmişlerdi." (Goloğlu, 2021, s. 441).

olan “*Ün*” dergisi³⁹ de “*Sağlıklı nesillerin varlığının devletin geleceği için önemli*” olduğunu vurgulayan yazılar yayımlamıştı (Gökmen, 2022, s. 230).

İsmet İnönü Dönemi’nde öjenik uygulamalar arasında dikkat çeken bir başka husus da spor çalışmalarındır. İnönü Dönemi’nde yayımlanan “*Beden Terbiyesi ve Spor*” dergisi, 1939’dan 1944 yılının Mart ayına kadar 46 sayı çıkan bir mecmuadır. 1938 yılında kanunla kurulan Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü yayını olan bu dergide “*spor, spor yapmanın yararları, neden spor yapılmalı, spor sağlık arasındaki ilişki, spor ve vatan savunması arasındaki ilişki, sağlıklı nesil için yapılan sporun yararları, sporla uğraşan, bedenen ve zihnen gelişen Türk genci, sıklıkla değinilen, vurgulanan konular arasında yer almaktadır*”. Ayrıca “*Kadınlar için spor, kadınların yapması ve yapmaması gereken spor dalları, hangi dönemde, nasıl bir spor uygulaması yapılması gerekir gibi konular dergide değinilen konular arasındadır*.” (Gökkaya ve Biçici, 2023, s. 40).

Devletin ve hükümetin beden terbiyesine ve spora önem vermesi, öjenik olarak askerlik konusu ile de ilgiliydi. Dünyada yaşanan II. Dünya Savaşı’na paralel olarak Türkiye’nin de her an savaşa hazır, yetenekli askerlere ve güçlü askerler doğuracak kadınlara ihtiyacı vardı. Nitekim 1941 yılı bütçe görüşmelerinde Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü’nün bütçesi onaylanırken milletvekillerinden Osman Şevki Uludağ bu düşünceyi açıkça kamuoyuna ilan etmiştir: “*Türk erkeği asker, kadınları da asker anası olacaktır*” (Gökkaya ve Biçici, 2023, s. 41). Ayrıca savaş yıllarında Batı’da kadına olan ihtiyaç her alanda hissedilmiş ve bu durum Türkiye’nin öjenik siyasetine de sirayet etmiştir. Nitekim Beden Terbiyesi ve Spor dergisininin 37. sayısında “*Alman Kadınları ve Eskrim*” adlı çalışmaya da atıfta bulunularak eskrimin kadınlar tarafından yapılması teşvik edilmişti (Tarhan, 1942).

Reşat Nuri Güntekin’in 1946 yılında yayımladığı romanı “*Miskinler Tekkesi*” bu dönemdeki öjenik uygulamalara da gönderme içermektedir. Romanda ana karakter, kafatasının büyüklüğü ile dikkat çeken “*Kocabaş*”lı bir kişidir. Kalıtsal özelliklerin baskınlığını ve kuşaklara aktarımı dile getirilerek yazılan roman, öjenik Sosyal Darwinist dönemin hâkim uygulamalarının yansımasıdır (Güntekin, 1979, s. 10-11).

II. Dünya Savaşı’nın bitmesiyle Avrupa halklarında Hitler ve Nazizm’e karşı oluşan kin ve nefret Sosyal Darwinizm’i ve öjenik siyaseti de Avrupa’da gözden düşürmüştü; Batı toplumlarında görülen bu tavır ve tepki Türkiye’yi de etkilemiş, Batılılaşmayı ve savaş sonrası Batı demokrasisinde yer edinmeyi ilke edinen İsmet İnönü’nün açıklamalarına da politikalarına da bu durum yansımış ve Sosyal Darwinist yaklaşım etkisini giderek kaybetmişti. Örneğin Atatürk’ün manevi kızlarından Afet İnan, bizzat Atatürk’ün teşvik ve himayesiyle hazırladığı doktora tezinin Türkçe baskısını geciktirmiş ve daha sonra bu doktora tezine yönelik açıklamalardan özellikle kaçınmıştır. Görülüyor ki öjenik popüler olduğu dönemde ulus inşâ sürecindeki Türkiye’de bu düşünce sistemi benimsenmiş ve uygulanmıştır ancak II. Dünya Savaşı bir kırılma noktası olduğu için dönemin ve konjonktürün gereği bu düşünce sisteminden giderek vazgeçilmiştir.

Savaş sonrasında genel siyaset terk edilse de Türk milletinin sağlık kalitesinin yükseltilmesine yönelik tıp doktorlarının çalışmaları ve araştırmalarını içeren yazılar çeşitli dergi ve gazetelerde yayımlanmaya devam etmişti. Bu durum öjenik

³⁹ Tek Parti Döneminde CHP’nin bir yan kuruluşu olan Isparta Halkevi’nin yayın organı olarak çıkan *Ün* dergisi 1934 yılında yayınlanmaya başlamış ve 1949 sonuna kadar çıkmıştır. Dergi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Gökmen, 2022).

uygulamaların bilime uygun zeminde var olmaya devam ettiğini göstermektedir. Döneme ait sağlık ile ilgili kaleme alınan bir eser, bunun bir örneğini oluşturmaktadır. F. Kerim Gökay'ın "Sağlık Düşmanı Keyif Verici Maddeler" kitabının girişinde sağlam nesil yetiştirmek politikasına önem veren İsmet İnönü'nün şu cümlesi yer alır: "*Uyuşturucu maddeler iptilasından cemiyetleri, milletleri kurtarmak fen ve siyasal adamları için en esaslı ödevdir.*" (Gökay, 1948).

Sonuç

Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatından sonra İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı olmasıyla Türkiye'nin siyasî ve kültürel hayatında yeni bir dönem başlamıştır. Atatürk Dönemi rasyonalist, bilimci, akılcı, Türkçü ve öjenik siyaset ve uygulamalar terk edilmeye başlanmış Batıcı, bilimsel düşünce ve çalışmalarda daha çok taklide yönelik, önce Avrupa merkezli daha sonra ABD merkezli hümanist, barışçı, insancıl bir çağdaşlaşma siyaseti izlenmiştir. Bu eksen kaymasında, II. Dünya Savaşı'nın doğurduğu yeni dünya düzeni ana neden olmakla birlikte başta İsmet İnönü olmak üzere Hasan Ali Yücel gibi kişilerin (devlet siyasetine yön verenlerin) de etkisi olmuştur.

Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında Fransa merkezli aydınlanma çabaları Türkiye üzerinde etkili olmuşken Atatürk Dönemi'nde özellikle 1930'larda Türk merkezli bir çağdaşlaşma benimsenmiştir. İnönü Dönemi'nde ise II. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla savaş dışı kalıp ulusu ve ulusal sınırları saldırlardan koruma politikası öncelenmiş, savaşın etkisiyle ekonomik sorunlar hükümetlerin en önemli önceliği olmuştur. Bu dönemde savaş için nüfusun güçlü, dinç ve doğurganlığı yönünde yazı ve söylemler dikkat çekerken II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte oluşan yeni dünya düzeninde dengeleri korumaya çalışan İnönü, SSCB'nin de tehditleriyle yönünü Batı'ya dönmüştür. 1945 sonrasında ABD merkezli çağdaşlaşma ve kalkınma benimsenmeye başlanmıştır. Dış politikada ve siyasette ABD merkezli politikalar etkili olurken eğitim ve kültür politikalarında Hasan Ali Yücel'in de etkisi ile İnönü Dönemi'nde hümanizm akımı etkili olmaya başlamıştır. Ancak çok partili hayata geçişle birlikte siyasî partilerin sayısı artmış, yerel ve ulusal basında yeni gazete ve dergiler çıkmaya başlamış, fikirden sanata çeşitlilik artmıştır. Bu ulusal kimliğin de şekillenmesinde etkili olmuş Müslüman-Türk kimliği ön plana çıkmaya başlamıştır. Burada halk ile hükümet arasındaki karşıtlık dikkat çekmiş; eğitim ve kültür politikaları ile üzerine giydirilmeye çalışılan hümanist, insancıl, Batı merkezli gömleği halkın kabullenmediği görülmüş ve bu muhalefette olan halkın beklentilerine göre siyaset üreten Demokrat Parti'yi iktidara taşıyan bir süreci de beraberinde getirmiştir.

Çalışmada odaklanılan öjenizm konusunda Cumhuriyet'in kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatından sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü Dönemi'nde de benzer politikalar uygulanmaya devam etmiştir ancak İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkım ve yarattığı tablo Faşizm'i ve Nazizm'i dünyadan silerken toplumların öjenik politikalara karşı olumsuz bir tutum takınmasına neden olmuştur. Dünyada kurulan yeni dünya düzeninde yer almak isteyen Türkiye, çok partili hayata geçmek zorundaydı. Bu nedenle çok partili hayata geçme kararı alınmıştır. Hem çok partili hayata geçiş hem de İkinci Dünya Savaşı'nın ülkede yarattığı ekonomik kriz halkta iktidara karşı bir soğukluk getirirken muhalefete olan ilgiyi ve desteği artırmıştır. Oluşan bu yeni durum karşısında iktidar halkın beklentilerine, ihtiyaçlarına ve sorunlarına daha fazla eğilmek zorunda kalmıştır. Sonuçta hükümet politikalarında

Sosyal Darwinist siyaset ve uygulamalara gittikçe daha az yer verilmeye başlanmıştır. İnönü Dönemi incelendiğinde “Türk Tarih Tezi”nin özünden -şartlar gereği- uzaklaşmaya başlandığı Türkçülük, Komünizm gibi aşırı uçlara karşı mesafeli durulduğu, hümanist bakış açısının ön plana çıktığı ve önce Avrupa merkezli daha sonra giderek ABD merkezli dış siyasete odaklanıldığı görülmektedir. Truman Doktrini, Marshall Yardımı ve Birleşmiş Milletler Örgütü’nün kuruluşu gibi dış gelişmelerin de etkisi ile çok partili hayata geçilerek demokratik toplum yapısının içselleştirilmeye çalışıldığı ancak bu siyasal sisteme geçişte halkın kendi dinî değerlerini dikkate almayan, ekonomik sorunlarını çözemeyen CHP’den uzaklaştığı bu vaatleri veren DP’ye yakınlaştığı görülmektedir.

Bu çalışma kapsamında elde edilen bulgular değerlendirildiğinde Atatürk Dönemi’nde net bir kararlılıkla uygulanan, taklit içermeyen öjenik politikalar ve “Türk Tarih Tezi”ne odaklanan tarih, dil, antropoloji, arkeoloji çalışmaları, Sosyal Darwinist düşünceye uygun ders kitapları ve politikalar, bağımsız dış politika; İnönü Dönemi’nde yaşanan II. Dünya Savaşı, karşılaşılan dış tehditler, ekonomik kriz ve halkın beklentileri nedeniyle değişime ve dönüşüme uğramıştır. Bunun sonucunda İnönü Dönemi’ne özgü bir durum ortaya çıkmıştır. Bu nedenle İnönü Dönemi kendine özgü koşullar içerisinde değerlendirilmelidir. İnönü öncelikle ülkenin savaş dışı kalmasını sağlamış daha sonra ülkenin çok partili hayata geçişine imkân tanımıştır. Böylece döneminde iki önemli gelişmeyi başarıyla gerçekleştirmiştir. Ancak ülkenin ekonomik durumu, toplumsal değişimler ülkenin sanayi, alt yapı, ulaşım ve sağlık alanındaki ihtiyaçları giderip kalkınması ve gelişmesi için ona fırsat ve zaman vermemiştir. Bilim adamları, tıp doktorları, antropologlar, yazar ve gazeteciler çalışmalarında öjenik düşünce sistemine uygun fikirler ve tezler üretmiş/üretmeye devam etmiş; bu konuda uygulama ve politika tavsiyelerinde bulunmuşlardır. Türk milletinin daha sağlıklı, daha sağlam, daha güçlü beden yapısına sahip olması, toplumun nüfusunun artması, çocuk ölümlerinin azalması vb. fikirler ve tezler üreten bu çalışmalardan devletin o dönemdeki ekonomik ve siyasi şartları gereği yeterince değerlendiremediği görülmektedir. Ancak pozitif öjeni uygulamalarını çağrıştıracak toplum sağlığına korumaya yönelik adımlar atılmıştır. Bunun yanı sıra Negatif öjeni ve ırkçılığı çağrıştıran uygulamaların tatbik edilmediği tespit edilmiştir.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Köreleme
Etik Beyan	<i>Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.</i>
Benzerlik Taraması	Yapıldı - İthenticate
Etik Bildirim	itobiad@itobiad.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	<i>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</i>
Plagiarism Checks	Yes - İthenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	itobiad@itobiad.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça | References

- Ahmad, F. (2014). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*. çev. Sedat Cem Karadeli, 5. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akcan, E. (2017). İki Dünya Savaşı Arasında Türkiye’de ‘Gençlik Teşkilatı’ Oluşturmaya Dönük Bazı Tasavvur ve Teşebbüsler. *Bellekten*, 81(292), 1001-1030.
- Akın, Y. (2019). *Gürbüz ve Yavuz Evlatlar Erken Cumhuriyet’te Beden Terbiyesi ve Spor*. 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akkaya, B. (2012). İnönü Dönemi Kültür Politikalarında Hümanizm. *History Studies*, 2012, 4 (1), 1-13.
- Akkor, N. (2022). *Churchill – İnönü Adana Görüşmeleri (30-31 Ocak 1943)*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Aksakal, H. İ. (2017). Dr. Refik Saydam Önderliğinde Cumhuriyet Dönemi Sağlık Hizmetlerini Modernleştirme Çabaları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(1), 219-231.
- Aksan, İ. (1939). Sıhhat ve Irk Bakımından Kan Grupları. *Varlık Dergisi*, 134.
- Akşam Postası Gazetesi, 4 Nisan 1941.
- Apay, S. (1946). Türk Suçlarında Antropo-Sosyal Araştırmalar. *Bellekten*, 4 (1), 51-68.
- Armaoğlu, F. (2019). *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi*. İstanbul: Kronik Yayınları.
- Arpacı, M. (2015). *Modernleşen Türkiye’de Beden ve Nüfus Politikaları: Hıfzıssıhha, Terbiye, Öjeni*. (Basılmamış Doktora Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aytemur Sağıroğlu, N. (2020). Öjeni ve Sağlam Bedenlilik. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 30, 115-133.
- Balaban, M. R. (1923). *İslâh-ı Irk*, İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Beden Terbiyesi Kanunu. Kabul Tarihi: 29.06.1938. Kanun No: 3530.
- Bellekten, Ekim 1941, 5 (20), 437- 438.
- Besim Ömer (Akalın). (1933). *Üzüm ve Üzümlü Tedavi*. 4. Baskı, İstanbul: Ahmet İhsan Matbaası.
- Besim Ömer (Akalın). (2014). *Doğururken ve Doğurduktan Sonra (H. 1320/M. 1902-1903)*. yay. haz. Türkmen Törelî, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Besim Ömer (Akalın). (2019). *Çocuk Büyütmek*. yay. haz. Haluk Perk, İstanbul: Sağlık Bilimleri Üniversitesi Yayınları.
- Besim Ömer (Akalın). *Neval-i Afiyet*. <https://www.tbmm.gov.tr/eyayin>. Erişim: 10.07.2015
- Besim, T. (1940). Suç Karşısında Çocuk. *Varlık Dergisi*, 179.
- Besim, T. (1941). Nüfus Siyasetinin Hedefi. *Varlık Dergisi*, 192.

- Bora, T. (2018). *Cereyanlar Türkiye’de Siyasi İdeolojiler*. 6. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Borlandi, M. (2011). *Sosyolojik Düşünce Sözlüğü*. çev. Bülent Arıbaş, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Brockett, G. D. (2022). *Ne Mutlu Türküm Diyene (Türk Müslüman Kimliğinin Müzakeresi)*, çev. Özgür Balkılıç, Ankara: Fol Kitap.
- Callinicos, A. (2013). *Toplum Kuramı (Tarihsel Bir Bakış)*. çev. Yasemin Tezgiden, 6. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Conker, O. (1939). Büyük Türkiye İdeali Karşısında Nüfus Davamız. *Varlık Dergisi*, 141. Cumhuriyet Gazetesi, 1 Şubat 1940.
- Cumhuriyet Gazetesi, 14 Mayıs 1941.
- Cumhuriyet Gazetesi, 28 Haziran 1941.
- Çakmak, F. (2023). Cumhuriyet Türkiye’si’nin Sağlık Politikası ve Uygulamaları (1923-1973). *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Özel Sayı: Cumhuriyet’in 100. Yılında Türkiye, 324-353.
- Çambel, F. P. (1946). *Ögenik (Eugenics) Hakkında Düşünceler*, İstanbul.
- Çelik, H. S. (2016). İnönü Dönemi’nde Resmî Tarih Yazımına Yönelik Yeni Yaklaşımlar: Bir Revizyonun Analizi. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 12 (24), 80-121.
- Çoban, H. (2021). *Milliyetçilik ve Biyopolitika (Türkiye’de Ulus İnşası, Irk Olgusu ve Politik Bileşenler)*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çomaklı, Ş. E., Koç, F. & Yıldırım, K. E. (2012). Türk Vergi Hukuku Tarihinde Tartışılan Bir Vergi: Toprak Mahsulleri Vergisi. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 61-70.
- Darendelioğlu, İ. E. (1975). *Türkiye’de Milliyetçilik Hareketleri*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Darwin, C. (1978). *İnsanın Türeyişi*. çev. Öner Ünal, 3. Baskı. Ankara: Onur Yayınları.
- Darwin, C. (1996). *Türlerin Kökeni*. çev. Öner Ünal, 5. Baskı. Ankara: Onur Yayınları.
- Doğan, A. (2023). *Osmanlı Aydınları ve Sosyal Darwinizm*. 3. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları.
- Doğan, M. C. (2008). ‘Yücel’ Dergisinin Fikrî ve Edebî Tahlili. *Gazi Türkiyat Dergisi*, 1 (3), 97-115.
- Durgun, Ş. (2014). *Ulus İnşası ve Milliyetçilik*. Ankara: Binyıl Yayınevi.
- Durgun, Ş. (2015). Türk Merkezli Yaklaşımdan Avrupa Merkezli Yaklaşımına Geçişte Hümanizma, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 2 (4), 1-25.
- Durgun, Ş. (2020). Türk Ulusal Kimliğinin Dönüşümü ve Yeni Osmanlılık. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (2), 299-316.
- Ergün, R. (2022). Darwin’de Sosyal Darwinizm. *Din Sosyolojisi Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 1-20.
- Ergün, R. (2023). *Tek Parti Döneminde Sosyal Darwinizm*. İstanbul: Mahya Yayıncılık.

Ersöz, B. (2014). *Türkiye’de Genetik Üzerine Yapılan Çalışmalar (1933-1963) ve Genetik Biliminin Dünyada İzlediği Seyir İçindeki Yeri*. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Eryücel, E. (2022). *Ulus İnşâ Sürecinde Öjenik Siyaset ve Irkçılık*. 2. Baskı, Ankara: Liberte Yayınları.

Fındık, B. (2022). Öjeni Kavramına Genel Bir Bakış. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, 22, 15-20.

Giddens, A. (2008). *Ulus Devlet ve Şiddet*. çev. Cumhur Atay, Ankara: Kalkedon Yayınları.

Goloğlu, M. (2021). *Milli Şef Dönemi (1939-1945)*. 3. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayını.

Gökay, F. K. (1948). *Sağlık Düşmanı Keyif Verici Maddeler*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Gökkaya, S. B. & Biçici, M. (2023). *Türkiye’de Biyopolitika ve Kadın*, Ankara: İKSAD Yayını.

Gökmen, M. (2022). *Türkiye Cumhuriyeti’nin Ulus Devlet Olarak İnşâsında Basının Rolü ÜN Dergisi Örneği*. (Basılmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Gülen, A. (2015). II. Dünya Savaşı’ndan 27 Mayıs’a İsmet İnönü’nün Söylemlerinde Kemalizm. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 11(21), 111-136.

Güntekin, R. N. (1979). *Miskinler Tekkesi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Haçin, İ. (2014). 1939 Erzincan Büyük Depremi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXX, 37-70.

Hanioğlu, M. Ş. (2023). *Atatürk Entelektüel Biyografi*, 2. Baskı, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Hobsbawm, E. (2021). *İmparatorluk Çağı (1875-1914)*. çev. Vedat Aslan, 8. Baskı, Ankara: Dost Kitabevi.

Işıklar, İ. (1949). Türk Çocuklarının Bülüş Yaşı Üzerinde Araştırmalar. *Belleten*, 7 (4), 515-524.

İnan, A. (2022). *Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi (Türk Irkının Vatanı Anadolu)*. 3. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

İskân Kanunu. Kabul Tarihi: 14.06.1934. Kanun No: 2510.

Kalaycıoğulları, İ. & Akgündüz, B. (2019). Osmanlılardan Erken Cumhuriyet Dönemi’ne Öjenizme Dair İlk Metinler. *ÇKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, 87-95.

Kansu, Ş. A. (1939). Öjenik Problemleri. *Ülkü Dergisi*, XIII (74).

Karabekir, K. (2023). *Çocuk Davamız*. 4. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Karabilgin, C. (1943). Boşanma Davalarını Önleyici Tedbirler. *Varlık Dergisi*, 242.

Karakuş. G. (2021). *Soğuk Savaşta Ara Kesit: İsmet İnönü Dönemi*. 2. Baskı, Çanakkale: Paradigma Akademi.

- Kepenek, Y. (2024). *Cumhuriyet Çağdaşlaşmasından Günümüze Türkiye'nin Değişimi*. 2. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Koç, A. (2018). Michel Foucault'nun 'Biyopolitika' Kavramının Teorik Çerçevesi. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi (ANKASAM)*, 2 (2), 193-218.
- Koçak, C. (2020). *Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945)*. II. Cilt, 8. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Komisyon. (2010). *Dördüncü Türk Tarih Kongresi: Kongreye Sunula Tebliğler*. 2. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kop, K. K. (1945). *Millî Şef'in Söylev, Demeç ve Mesajları*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- Köstem, M. (1939). İstanbul Çocuk Kurtarma Yurdu. *Varlık Dergisi*, 142.
- Kural, M. Ş. (1940). Milletlerin Hayatında Biyolojik Şartların Ehemmiyeti. *Varlık Dergisi*, 171.
- Kuşçi, A. (2021). Arşiv Belgelerine Göre İkinci Türk Tarih Kongresi (20-25 Eylül 1937). *Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), 177-191.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-43034/tarihce.html> Erişim Tarihi: 04.03.2024.
- Maksudyan, N. (2021). *Türklüğü Ölçmek (Bilimkurgusal Antropoloji ve Türk Milliyetçiliğinin Irkçı Çehresi 1925-1939)*. 4. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları.
- Marshall, G. (2009). *Sosyoloji Sözlüğü*. çev. Osman Akınbay & Derya Kömürücü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mazhar, M. (1912). Öjenik, Irk'ın Islahı İlmi. *Tedrisat Mecmuası*, 12 (57).
- Millî Korunma Kanunu, Kabul Tarihi: 18.01.1940. Kanun No: 3780.
- Mutlu, M. (2020). Beden Terbiyesi ve Spor Hayatında Selim Sırrı Tarcan (1874-1957). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 16 (32), 583-615.
- Müftüoğlu, M. (2005). *Millî Şef Dönemi'nde Çankaya'da Kabus (1944 Turancılık Davası)*, İstanbul: Başak Yayınları.
- Ongun, C. S. (1939). Dünkü ve Bugünkü Gençlik. *Varlık Dergisi*, 133.
- Ongun, C. S. (1940). Gençliği Yetiştirmek İçin. *Varlık Dergisi*, 169.
- Ongun, C. S. (1940). Kızlarımız ve Aile Terbiyesi. *Varlık Dergisi*, 174.
- Ongun, C. S. (1941). Erkek Çocuklarımız ve Yuva Terbiyesi. *Varlık Dergisi*, 181.
- Ongun, C. S. (1942). Gençlik Meselesi. *Varlık Dergisi*, 226.
- Ökte, F. (1951). *Varlık Vergisi Faciası*. İstanbul: Nebioğlu Yayınevi.
- Özdemir, A. (2013). Hayali Geçmiş: Arkeoloji ve Milliyetçilik 1923-1945 Türkiye Deneyimi. Der. Oğuz Erdur, Güneş Duru, *Arkeoloji Niye? Nasıl? Ne İçin?*, içinde 7-26, 2. Baskı, İstanbul: Ege Yayınları.
- Özmkas, U. (2019). *Biyopolitika: İktidar ve Direniş*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Öztürk, H. & Demirsoy, N. (2019). Besim Ömer Akalın'ın Üzüm ile Tedavi Adlı Eserinin Değerlendirilmesi. *Lokman Hekim Dergisi*, 9(1): 37-44.

Pearson, K. (1911). Francis Galton. *Nature*, 85, 440-445.

Salimoğlu, M. (2020). Cumhuriyet Halk Partisi'nin Yedinci Kurultayı ve Din Politikası (1945-1950). *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 4, 57-75.

Servetifunun (Uyanış) Dergisi, 1 Ağustos 1929.

Sezgin, C. (1946). Bilim ve İnsanlık. *Varlık Dergisi*, 300.

Smith, A. D. (2013). *Milliyetçilik (Kuram, İdeoloji, Tarih)*. çev. Ümit Hüsrev Yolsal. Ankara: Atıf Yayınları.

Şeker, K. (2006). *İnönü Dönemi Kültür Hayatı (1938-1950)*. (Basılmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Tarcan, S. S. (1942). *Spor Pedagojisi*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası,

Tarhan, T. (1942). Eskrimin Faydaları. *Beden Terbiyesi ve Spor*, 38, İstanbul.

TBMM Zabıt Ceridesi, 05.08.1942.

TBMM Zabıt Ceridesi, 13.12.1943.

TBMM Zabıt Ceridesi, 14.05.1945.

TBMM Zabıt Ceridesi, 18.01.1940.

TBMM Zabıt Ceridesi, 18.05.1945.

TBMM Zabıt Ceridesi, 19.04.1944.

TBMM Zabıt Ceridesi, 19.07.1943.

TBMM Zabıt Ceridesi, 29.11.1943.

Tokatlıoğlu, A. E. (2020). *Biyopolitika kavramı çerçevesinde 1938 Beden Terbiyesi Kanunu*. (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Toker, M. (1990). *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944-1973) Tek Partiden Çok Partiyeye Geçiş*. 3. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Toprak, Z. (2012). *Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji*. İstanbul: Doğan Kitap.

Toprak, Z. (2022). *Atatürk Kurucu Felsefenin Evrimi*. 4. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Toprak, Z. (2011). Darwinizmden Ateizme Türkiye'de Tarih Eğitiminin Evrimi. *Toplumsal Tarih Dergisi*, 216: 2-14.

Tuncer, H. (2022). *İsmet İnönü'nün Dış Politikası (1938-1950)*. 3. Baskı, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Turan, Ş. (2003). *İsmet İnönü (Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği)*. 2. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi.

TÜBA Çevre Komitesi. (2010). *Türkiye'nin Sağlık Bağlamı İçinde 1593 Sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu ve Cumhuriyetin Sağlık Sorununa Yaklaşımı*. Ankara: TÜBA.

Türk Antropoloji Mecmuası, Sayı: 19-22, Eylül 1939.

Türk Tarih Kurumu. (2010). *III. Türk Tarih Kongresi (Ankara 15-20 Kasım 1943) Bildiri Kitabı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.

Türk Tarih Kurumu. (2010). *İkinci Türk Tarih Kongresi İstanbul: 20-25 Eylül 1937 Kongrenin Çalışmaları, Kongreye Sunulan Tebliğler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.

Ulus Gazetesi 24 Eylül 1948.

Ulus Gazetesi, 10 Şubat 1944.

Ulus Gazetesi, 27 Nisan 1944

Ulus Gazetesi, 3 Ekim 1945.

Ulus Gazetesi, 8 Mayıs 1948.

Ulus Gazetesi, Aralık 1945.

Urenus, M. M. (1939). Antropoloji Hukuk İlmi. *Varlık Dergisi*, 132.

Uygun, S. (2022). Halil Fikret Kanad'ın Milliyet İdeali ve Topyekûn Millî Terbiye Yaklaşımı. *Liberal Düşünce Dergisi*, 108, 85-107.

Uzun, H. (2012). İktidarını Sürdürmek İsteyen Bir Partinin Kimlik Arayışı: Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1947 Olağan Kurultayı. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XII (25), 101-139.

Ülken, H. Z. (1994). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Ülken Yayınları.

Ülman, Y. I. (2004-2005). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçiş Sürecinde Bir Aydının Portresi Dr. Besim Ömer Akalın. *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 10-11, 435-464.

Ünalın, Ö. (1997). *Darwin Ne Yaptı?* Ankara: Saypa Yayınları.

Ürer, L. (2003). Woodrow Wilson'un İdeal Dünya Tasarımının, Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Felsefesine Etkileri. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 28, 1-22.

Varlık Dergisi, Mayıs 1947.

Varlık Vergisi Hakkında Kanun, Kabul Tarihi: 11.11.1942. Kanun No: 4305.

Vatandaş, S. & Vatandaş, C. (2023). Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet Dönemi'ne Biyopolitika ve Sporun Siyaseti. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 19 (39), 1437-1469.

Yener, M. (2021). Yücel Dergisinde Hümanizm Bahsi. *Düşünce ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, 148-167.

Yıldırım, N. (2012). Mazhar Osman Usman. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 42, Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul, 189-191.

Resim 1: Savaş Bitmeden Önceki Varlık Dergisinin Kapağı: Varlık Milliyetçi ve Memleketçi Fikir Mecmuası.

Resim 2: Savaş Bittikten Sonraki Dönemde Yayınlanan Derginin Bir Sayısındaki Kapağı: Varlık Aylık Fikir ve Sanat Mecmuası.

2

CUMHURİYET

GENÇLERE

VE GENÇLİĞE DAİR

7

Çocuk terbiyesinde muallimin rolü

Yazan: AGAH SIRRI LEVEND

Bundan evvelki yazımızda, mektebin çocuk terbiyesindeki rolünden bahsederken, onun her şeyden evvel bir terbiye müessesesi olması lüzumuna işaret etmiş ve böyle bir müessesede, gencin şahsî kudret sahibi içtimai bir ferd olarak yetişmesini temin için icab eden terbiyevî faaliyetin esaslarını göstermeğe çalışmış-tık.

Bu yazımızda, mektebin bellibaşlı rük-nü olan mürebbi üzerinde durmak istiyoru-z.

Mektebi bilgi veren bir müesseseye te-lâkî edenler için, muallim, bu mektebin öğretren bir unsurundan başka bir şey de-
li kalan kıdemli muallim de, derslerindeki ihtisasa mektebin ilmi kıymetini artır-mıs olur.

Daimi bir muallimin mekteb muhitin-de ve talebe hayatı içinde yaratacağı sı-cak ve samimi havanın kıymeti çok bü-yüktür. O, enerji kaynağı olacak ve her vesileden istifade ederek talebenin ruhî ve ahlâkî hüviyetinin teşekkülüne yardım edecektir.

Ders senesi içindeki millî bayramlar, kutlanacak muayyen günler, hatırası an-lı olacak büyük tarihî vak'alar, ihtifalleri ya-pılacak şahsiyetler, onun için bir fırsattır. Hemen o mevzu ile alakalı muallimle te-

Şehir ve M

Tifüse karşı

Bütün umumî yerler dezenfekte edilecek

Tifüs vukuatı dolayısıyla temizlik ame-liyesi devam etmektedir. Sinemaların mek-teblerin dezenfekte edilmesi için alâka-darlarına emir verilmiştir. İkincikânun a-yında şehrimizde 9 tifüs vak'ası olmuş, bunlardan biri - ki arkadaşımız İzzet Mu-hiddindir - ölmüştür. Diğerleri müşahade altındadır. Hastalığın son musabı olarak bir müddettenberi yatmakta olan Son Telgraf idare memurlarından Taceddin hakkında da lazım gelen sihihi tertibat a-lınmıştır. Geçen ay zarfında şehrimizde 6 tifüs vak'ası olmuştur. Belediye açaca-ğı iki uzuz hamamdan başka şehrin diğer mahallerinde de Belediye hamamları aç-mak için alâkadarlarla görüşmeğe başla-mıştır.

Mekteplerde tedbirler

Son günlerde şehrimizde bazı tifüs vak'aları görülmüş üzerine Maarif mü-dürlüğü mekteplere bir tamin gönder-miş, talebelerin sıkı bir muayeneye tâbi

Türk mübade lanmıştı Yeni kabil m liraklıtır delenin vam ed detle m Anlay mamen cereyan eşyası /

Resim 3: Cumhuriyet Gazetesi 1 Şubat 1940.

Manevî cephede

Ruh sıhhati

Türk milleti bugüne kadar bütün dünyaya ruh sıhhatinin en parlak nünunelerini vermiştir

Yazan:

Dr. Rükneddin Fethi

1939 Cihan Harbi-nin en tehlikeli ve müthiş silâhı olan (sinir harbinde) muvaffakiyet âmili olan iki mevzuun; telkin ve zihni sirayetin kısaca tahli-lini yapalım.

Zihni sirayet - contagion mentale ve telkin - suggestion kütle ve ordu ruhiyatı mevzuunda hususî bir ehem-miyetle tetkik edilmesi lâzım gelen bahislerdir. Korkular, kinler, hücum ve taarruz heyecanları, panikler, küt-lelere çok çabuk yayılan ruhi fonksi-yonlardır.

Zihni sirayette; telâkkinin fevkalâde ehemmiyeti vardır. O kadar ki telkin, bir kısım psikopat-lar en basit telkinle-re karşı bile şuur cümlelerinin bütün kapılarını ardlarına kadar açık bulundu-rurlar ve böyle manevî bir hücumu kar-şı derhal teslim olurlar. İşte bir milletin veya ordunun içinde marazi ruhiyatın gerçevesine dahil olan bu ruh malûlleri ne kadar çok olursa o orduyu veya mil-leti, sistematik bir sinir harbile mağlûb etmek o kadar kolay olur.

Uzun sulh veya hazar yıllarında sinsi bir gayretle çalışan telkin ve zihni sı-rayet silâhları, modern manada Polon-ya harbinde muvaffakiyetle ateşli silâh-ların yanında cephede vazife aldı.

Resim 4: Cumhuriyet Gazetesi 14 Mayıs 194